

Het mysterie van de gids: onthullen of verhullen?

*Over de christelijk identiteit van de docent
levensbeschouwing in omgang met zijn seculiere leerlingen*

September, 2011

Door: Marco van der Spek

Opdrachtgever: Lectoraat Geestelijk leiderschap

Inhoudsopgave

Onderwerp:

Paginanummer:

- Voorwoord	3
- Inleiding op de hoofdvraag	4
- Hoofdstuk 1	4 – 10
- Hoofdstuk 2	11 – 27
- Hoofdstuk 3	28 – 33
- Hoofdstuk 4	34 – 37
- Nawoord	38
- Bijlage A1 - Literatuurlijst	39
- Bijlage B1 – Opzet diepte-interview	40 – 41
- Bijlage C1 – Interview docent 1	42 – 43
- Bijlage C2 – Interview docent 2	44 – 45
- Bijlage C3 – Interview docent 3	46 – 48
- Bijlage C4 – Interview docent 4	49 – 50

Voorwoord

Sinds anderhalf jaar werk ik als docent levensbeschouwing op een middelbare school. Deze school bestaat voor het overgrote deel uit seculiere leerlingen en collega's. Zelf heb ik daarentegen een christelijke achtergrond en levensovertuiging. Ik ben ook altijd in zo'n omgeving opgegroeid: mijn familie, vrienden en school zijn allemaal christenen.

Het spreekt dat ook wel voor zich dat ik me even moest heroriënteren toen ik eenmaal goed en wel les gaf op deze school. Als vanzelf ging ik reflecteren op mijn eigen overtuigingen, op mijn geloof, op woorden als: Christus, vergeving, opstanding enzovoorts.

Maar het ging verder. Ik was en ben ervan overtuigd dat het leven met God een leven met meerwaarde is. Maar hoe moet ik daar dan mee omgaan? Ik moet tenslotte lesgeven; ik ben geen evangelist! Komen mijn overtuigingen nu in de knel? Het werd voor mij dus een vraag: hoe moet ik met mijn overtuigingen omgaan? Welke ruimte kan ik het geven?

Toen ben ik Bonhoeffer gaan lezen en hij heeft mij geholpen en geïnspireerd. Dietrich Bonhoeffer heeft mij geleerd om dienend in deze maatschappij aanwezig zijn. Ik wil dan ook, midden in de maatschappij staan als christen-mens, in oprechtheid en op relevante wijze mijn geloof beleven. Daarbij past het niet om God als stoplap te gebruiken en het geloof te verwoorden met zoutloze, irrelevante argumenten. Ik wil gelovig én relevant zijn.

De vraag werpt zich dan op hoe het dan wel moet? Welke plaats mag mijn eigen levensovertuiging hebben? Daar gaan we een antwoord op proberen te zoeken.

Veel leesplezier gewenst!

Inleiding

Waar is dit onderzoekje nu eigenlijk goed voor? In het voorwoord kunnen we lezen dat de aanleiding is gelegen in de drang om gelovig én relevant te willen zijn. Maar eigenlijk ligt er nog iets voor. Namelijk de overtuiging dát geloven relevant is. Wanneer geloven niet relevant is, heeft het geen meerwaarde. Waarom zou men daar dan überhaupt iets over willen zeggen? Het is daarom belangrijk om te vermelden dat we er in dit geval vanuit gaan dat het relevant is om te geloven. En precies daar stuiten we op de spanning waarover dit onderzoekje gaat. Want de leerlingen beleven dit totaal anders. Voor de meesten van hen is geloven iets dat totaal niet aan de orde is geweest in hun opvoeding. Wat de overtuigingen betreft is er dus een verschil tussen docent en leerling. Op dat gegeven is de hoofdvraag gebaseerd.

Hoofdvraag:

De hoofdvraag luidt: *Hoe kan de spanning worden geduid die een christelijke docent LB¹ ervaart tussen zijn levensovertuiging en die van zijn leerlingen, en hoe kan hij hiermee omgaan?*

Wij hanteren de volgende vier deelvragen om deze hoofdvraag te beantwoorden:

1. Hoe beschrijft een christelijke docent levensbeschouwing de spanning tussen zijn geloof en de seculiere context en welke gestalte geeft hij hieraan in de praktijk?
2. Hoe is deze spanning te duiden in het licht van het narthex model, en hoe kan het disciplina arcani van Bonhoeffer hierin behulpzaam zijn?
3. Hoe verhoudt ‘het beschermen van het geheim’ zich tot ‘het verantwoording afleggen van de hoop’?
4. Wat zijn gezien de uitkomsten van het onderzoek aanbevelingen voor de docent levensbeschouwing in de omgang met de spanning tussen het mysterie en de seculiere context?

De indeling van deze vragen is ontleend aan de Praktische Theologie die 4 taken kent. De descriptief-empirische taak, de interpretatieve taak, de normatieve taak en de pragmatische taak.² We hebben de taken niet strikt gehandhaafd hoewel ze voor onze opzet leidend zijn. De eerste deelvraag betreft en beperkt zich dus tot het beschrijven van de situatie. Waardeoordelen komen later, voornamelijk bij de interpretatieve en normatieve taak.

¹ LB: levensbeschouwing.

² Zie Richard R. Osmer, *Practical Theology*, an introduction, Grand Rapids, Michigan, 2008, p.4.

Hoofdstuk 1

Allereerst is het belangrijk om de situatie te beschrijven. Over welke mensen en welke situaties hebben wij het?

We zullen echter in het luchtledige slaan wanneer er geen duidelijke context is. Daarom geven we met de eerste deelvraag het kader aan: *‘Hoe beschrijft een christelijke docent levensbeschouwing de spanning tussen zijn geloof en de seculiere context en welke gestalte geeft hij hieraan in de praktijk?’*

In de deelvraag ligt de veronderstelling opgesloten *dat* er een spanning is tussen de overtuigingen van de docent en die van zijn leerlingen. Bewust hebben we gekozen voor het woord ‘spanning’ omdat dat aangeeft dat er sprake is van confrontatie. Immers, de overtuigingen van docent en leerling zijn nu eenmaal niet dezelfde. Hoe dat beleefd wordt in de situatie waarover wij schrijven, zullen we in de interviews naar boven proberen te halen.

Vier docenten hebben meegedaan met een diepte-interview³; zij kwamen in aanmerking omdat zij voldeden aan de drie criteria:

1. De docent is christen
2. De docent geeft het vak levensbeschouwing
3. De docent geeft les aan leerlingen die merendeels seculier zijn. Dat wil zeggen: zij voelen zich niet verbonden met enige godsdienst.

De opzet van het interview is tegelijk een kapstok voor dit hoofdstuk. Aan de hand van de vragen zullen we dit onderdeel beschrijven.

Hoe beschrijven docenten hun eigen spirituele laag⁴, ofwel datgene ‘waar ze het voor doen’?

De docenten hebben met elkaar gemeen dat ze ‘iets van God hebben geleerd’ en dat graag over willen brengen. Wat dit dan concreet inhoudt verschilt per docent. De een spreekt specifiek over het belang van het evangelie terwijl de ander dit wat minder expliciet verwoordt. De manier waarop zij hiermee omgaan verschilt ook. De een voelt zich meer een ‘zaaier’ terwijl iemand anders zichzelf meer als ‘mystagoog’ of ‘gids’ ziet.

Daarnaast geeft een docent aan ook nuchter te willen zijn, dat er brood op de plank moet komen en dat hij kwaliteiten heeft die in dit beroep tot hun recht komen

³ De exacte opbouw van het diepte-interview is te vinden in bijlage B1. De diepte-interviews zijn uitgetypt te vinden in bijlage C1-C4. Vanwege privacyredenen zijn de namen van de docenten niet opgenomen in dit verslag. Zij zijn bekend bij de auteur.

⁴ Zie voor meer informatie hierover de opzet in bijlage B1 en verderop in dit verslag de uitleg bij het ui-model.

Merken leerlingen iets van de overtuigingen van de docent?

Alle docenten zijn er van overtuigd dat leerlingen iets merken van dat wat hen drijft. Dat leiden zij af uit wat ze terugkrijgen van leerlingen of uit de vragen die leerlingen hierover stellen. Leerlingen blijken nieuwsgierig te zijn naar wat de docent belangrijk vindt in het leven. Een docent geeft aan dat leerlingen niet perse moeten weten waarom hij les geeft, maar wel dat ze iets van het evangelie meekrijgen.

Drie docenten geven aan wat terughoudend te zijn in het vertellen over wat hun drijft en over hun geloof. Zij willen niet bij voorbaat leerlingen afstoten. Een vierde docent kiest om die reden juist voor het tegenovergestelde, namelijk om wel duidelijk te zijn over wat hem drijft. Volgens hem vinden leerlingen het juist fijn duidelijkheid te krijgen.

Hoe belangrijk is het voor de docent om leerlingen te laten delen in zijn overtuiging?

Twee docenten geven aan dat dit van fundamenteel belang is. Als dit niet zou kunnen, dan zouden zij liever stoppen met dit werk. Een andere docent geeft aan dat hij het mooi vindt als het lukt. Lukt dat niet, dan is dat jammer, maar dan moet je 'gewoon docent zijn'. Een vierde docent zit hier wat tussen in. Hij geeft les, maar zou het toch wel erg jammer vinden als leerlingen niets meekrijgen over God.

Docenten laten hun overtuigingen op verschillende manieren blijken, maar meestal gaat het in de vorm van verbale uitleg dat volgt op vragen van leerlingen. Alle docenten proberen wel iets te delen van hun eigen *ervaringen*. Zij geven aan dat ervaringen altijd echt en authentiek zijn en daarom gemakkelijk ingang vinden bij leerlingen. De ene docent doet dit nadrukkelijker en vaker dan de ander. Een docent kiest er ook voor om het christendom in 4 stappen uit te leggen. De laatste stap is dan dat de leerling zelf moet kiezen. Hierin kan hij de leerling niet pushen en dat wil hij ook niet. Toch wil hij het 'stappenplan' wel uitleggen. Een andere docent geeft aan dat juist niet op deze manier te willen doen.

Hoe reageren leerlingen hierop?

Dat verschilt nog wel eens. Een docent noemt een klas waarin leerlingen afwijzend reageren. Hij noemt het voorbeeld van een aflevering van een programma van de EO 'Gordon op zoek naar God'. In die aflevering gebeuren onverklaarbare dingen waarvan Gordon gelooft dat ze van God komen. Leerlingen reageren hier nog wel eens lacherig op.

Of een ander voorbeeld wanneer de docent het heeft over zaken als ‘de opstanding der doden’ dan stuit hij nog wel eens op lacherigheid. Of dat leerlingen vloekend binnenkomen om daarmee een statement te maken.

Als een docent vertelt over dat wat christenen geloven dan wordt daar door leerlingen nog wel eens afwijzend op gereageerd. Maar alle docenten geven aan dat, wanneer zij iets over hun eigen leven vertellen, over hun eigen ervaringen met God, er altijd interesse is. Een docent verwoordt treffend dat hij niet zo veel zijn eigen mening vertelt, maar wel eigen ervaringen.

Randvoorwaarden zijn wel dat er een goede sfeer in de klas is en dat er interesse is.

Een docent geeft nadrukkelijk aan dat het belangrijk is om verhalen te ontstollen. Om iets goed te laten overkomen, maakt het namelijk heel veel uit *hoe* je een verhaal brengt.

Zijn er voor docenten grenzen om de klas te benaderen met eigen overtuigingen?

Iedere docent heeft grenzen. Deze liggen voornamelijk bij de sfeer in de klas. Wanneer de klas open blijkt te staan voor ervaringen dan wil de docent wel iets delen. Alle docenten geven aan dat dit momenten zijn die je niet plant, maar die gewoon gebeuren.

Een docent noemt het specifiek ‘de grens van de klas’. Die moet je in acht nemen want anders raken ze je zat.

Opvallend is wel dat in de praktijk de grenzen nog wel eens ver uit elkaar kunnen liggen. Zo is er een docent die een keer heeft gebeden met een klas. Leerlingen die niet mee wilden doen, hoefden dat ook niet. Hij weet niet wat de directie ervan vindt; hij zou er nooit om liegen, maar was wel blij met de kans om leerlingen te laten zien hoe je God kunt benaderen.

Vertelt de docent wel eens van zijn eigen overtuiging zonder dat het goed landt?

Twee docenten geven duidelijk aan dat zij het evangelie niet als stappenplan presenteren. Volgens hen werkt dat niet. Wat volgens hen wel werkt is vertellen over eigen ervaringen. Maar – en dat geldt volgens iedereen – je mag leerlingen nooit pushen. Ze mogen nooit het idee krijgen dat de docent wil dat ze een keuze maken voor het christendom. Alle docenten geven wel aan dat ze ervan overtuigd zijn dat ze iets mogen doen in de verwachting dat God hier de uiteindelijke zorg voor draagt.

Door dus te vertellen van eigen ervaringen en door erop te letten dat ze leerlingen nooit pushen ondervangen ze dat leerlingen er verkeerd op reageren.

Drie docenten geven een situatie aan waarin het volgens hen mis ging. Een keer ging het om iets waarvan een leraar niet had voorzien hoe – datgene dat hij zei – overkwam. In een andere

situatie waren leerlingen met een verhaal naar ouders gegaan. Dit verhaal bleek anders begrepen te zijn dan dat de docent had bedoeld maar kwam wel negatief over.

In een andere situatie gaf de docent aan dat christenen geloven dat niet-gelovigen naar de hel gaan. Dat antwoord had leerlingen zo afgestoten dat de docent ongeveer 4 maanden heeft moeten werken om weer een band met de leerlingen te krijgen.

Allemaal geven ze aan dat het enorm belangrijk is om voorzichtig te zijn met wat je zegt. Een zegt letterlijk dat je ‘wijs en slim en arglistig’ er mee om moet gaan.

Kent de docent ‘gouden momenten’⁵?

Iedere docent kent de ‘gouden momenten’. Dit zijn momenten waar de docent blij van wordt omdat dit de kern raakt van dat waar hij het voor doet. Vaak zijn het momenten waarin de docent iets kan laten zien van wat hem drijft of waarin hij merkt dat daar interesse voor is. Allemaal geven ze aan dat je dit niet plant. Er zijn wel voorwaarden voor zulke gesprekken. Zo moet de sfeer ‘zacht’ zijn. Dat wil dus zeggen: geen vijandige of onveilige sfeer.

Kent de docent ‘zwarte momenten’?

Niet iedere docent kent negatieve momenten. Degene die dit niet kent geeft aan heel voorzichtig te zijn met het vertellen over zijn overtuiging. Andere docenten hebben dit wel meegemaakt. Een gaf aan dat dit kwam doordat leerlingen het belachelijk vonden toen de docent iets liet zien over hoe Gods leiding in het leven van mensen kan werken. Of een ander gaf aan dat leerlingen expres gingen vloeken.

Een andere docent geeft aan dat dit kwam doordat hij een antwoord gaf dat hij niet had moeten/ willen geven. Namelijk dat christenen geloven dat niet-gelovigen naar de hel gaan.

Ervaaft de docent spanning tussen zijn overtuigingen en die van zijn leerlingen en hoe gaat hij hiermee om?

Dit is eigenlijk de kernvraag waarmee we aan de slag willen in dit onderzoekje. Opvallend is hierbij wel dat op dit punt de opvattingen nogal uiteen lijken te lopen. Een docent geeft aan dat hij in alles de spanning ervaart. Hij ervaart deze spanning niet alleen in contact met leerlingen, maar ook in contact met familie, burens enzovoorts. Deze spanning is voor hem ook heel logisch omdat je ‘weet dat je een licht bent in deze duistere wereld’.

⁵ Zie voor uitleg van de term de opzet voor het interview in bijlage B1

Een andere docent zegt dat hij dit niet zo ervaart. Het kan wel eens zo lijken, maar uiteindelijk valt het wel mee. Hij geeft het voorbeeld van een moslim die aan het begin van het jaar vraagt: 'Meneer, bent u christen? Ik moet dat weten omdat ik van mijn vader dan geen les van u mag krijgen'. De docent in kwestie zegt niet zoveel en later in het jaar blijkt dat de docent christen is. De jongen gaat er niet eens op in en volgt gewoon de lessen.

Een derde docent vindt het ook wel meevallen. Wel zijn er momenten waarop je erg van mening verschilt

Een vierde docent staat er nog anders in en benadrukt juist dat hij in dezelfde wereld leeft als de leerlingen. Zij zijn allemaal mens. Dat hebben ze gemeenschappelijk. Natuurlijk heb je verschillende overtuigingen, maar dat neemt niet weg dat je wel in dezelfde wereld leeft.

Conclusies

Alle interviews zijn wat samengevat en in het kort bij elkaar gestopt. Welke dingen kunnen we nu in het algemeen stellen over de verhouding van de eigen levensovertuiging en die van de seculiere leerlingen?

1. Alle docenten ervaren dat hun leven met God iets toevoegt en dat willen ze graag overdragen. De manier waarop zij dit doen verschilt. De een doormiddel van ervaringen, de ander door uitleg van het christendom en het evangelie (in 4 stappen). Een ander verteld vooral veel Bijbelverhalen. Kortom: hierin verschilt men nogal van mening
2. Wil de docent wat kwijt vanuit zijn eigen ervaring, dan geven alle docenten aan dat het belangrijk is dat er een goede sfeer is en dat leerlingen geïnteresseerd zijn. Niemand gaat zijn overtuigingen delen met een klas die geen interesse heeft.
3. De negatieve momenten die docenten hebben meegemaakt gaan over de manier waarop een klas iets van de christelijke levensovertuiging misverstaat of zich daar juist tegen wil afzetten.
4. Alle docenten geven aan dat het evangelie niet opgedrongen kan worden. Het is iets waar mensen vrijwillig voor moeten kiezen.
5. De docenten hebben met elkaar gemeen dat ze God zien als iemand die 'erboven staat'. Leerlingen zijn onder Zijn toezicht en God weet welke bijdrage je als docent mag leveren aan iemands leven.
6. Docenten verschillen in opvatting als het gaat over de spanning die ze eventueel ervaren. Dit varieert van iemand die aangeeft constant spanning te ervaren tot iemand

die zegt dit eigenlijk niet te ervaren. Na doorvragen bleek wel dat in alle gevallen sprake was van verschil met leerlingen over opvattingen, normen en waarden.

Een eenduidig antwoord op de deelvraag die ten grondslag ligt aan dit hoofdstuk is lastig te geven. De vier geïnterviewde docenten antwoordden allemaal verschillend op de vraag: *‘Hoe beschrijft een christelijke docent levensbeschouwing de spanning tussen zijn geloof en de seculiere context en welke gestalte geeft hij hieraan in de praktijk?’* Hoewel we hierboven een opsomming hebben gegeven waarin we enkele conclusies hebben getrokken, kunnen we in elk geval concluderen dat (1) alle docenten ervaren dat de eigen overtuigingen niet overeenkomen met die van de leerlingen en (2) dat ze hier allemaal op hun verschillende wijzen mee omgaan. Iedereen heeft voor zichzelf een opvatting over ‘wat wel werkt’ en ‘wat niet werkt’.

De deelvraag van dit hoofdstuk lijkt op de hoofdvraag: *Hoe kan de spanning worden geduid die een christelijke docent LB ervaart tussen zijn levensovertuiging en die van zijn leerlingen, en hoe kan hij hiermee omgaan?* Deze hoofdvraag bevat eigenlijk twee elementen. Ten eerste betreft het de spanning tussen verschillende overtuigingen en ten tweede: hoe men hiermee om kan gaan.

Wat het eerste betreft kan er dus worden gesteld dat alle docenten verschillen in opvattingen ervaren. De manier waarop men dit verwoordt is uiteenlopend. Zo verwoordt de een dit met ‘strijd’ en een ander met ‘zij hebben andere normen en waarden’. Hoewel deze woorden inhoudelijk van elkaar verschillen geven ze in elk geval aan *dat* er verschil wordt ervaren. Dit verschil wordt met name veroorzaakt doordat de gelovige overtuigingen van de docent wezenlijk verschillen met die van de leerlingen. Hoe we dat moeten duiden zullen we in het volgende hoofdstuk behandelen.

Het tweede deel van de hoofdvraag wordt ook verschillend beantwoord, hoewel er wel overeenkomsten zijn. Zo heeft iedereen dezelfde opvattingen met betrekking tot de randvoorwaarden voor de sfeer die nodig is om het over overtuigingen te hebben. Ook heeft iedereen dezelfde opvatting dat overtuigingen of geloof niet opgedrongen mogen worden. Ook vindt iedereen het van belang dat leerlingen iets meekrijgen over het bestaan van God. De meningen lopen wat meer uiteen als het gaat over de vraag: hoe je dat dan over brengt. Sommige docenten zijn dan explicieter in het verwoorden van hun geloof dan anderen.

Hoofdstuk 2

We hebben tot nu toe gezien dat alle docenten – in relatie tot hun leerlingen – verschil in opvattingen ervaren en dat de docenten daar verschillend mee omgaan. In dit hoofdstuk willen we bekijken of we een en ander kunnen verklaren, legitimeren en of er hulpmiddelen zijn.

De tweede deelvraag: *‘Hoe is deze spanning te duiden in het licht van het narthex model, en hoe kan het disciplina arcani van Bonhoeffer hierin behulpzaam zijn?’*

Het narthex model komt van Bert Roebben die deze term als metafoor gebruikt om een soort tussenruimte aan te geven. Deze ruimte bevindt zich tussen het binnenste geheim van een levensbeschouwing en het oppervlakkige en snelle leven buiten alle bezinning. Het is een denkbeeldige ruimte waarin niet alles gaat om een specifieke levensbeschouwing, maar om bezinning en existentiële ervaringen. In deze tussenruimte ontmoet je anderen, kun je dingen leren, ervaringen meemaken en begrijpen en intenties en motivaties ontdekken.

In dit onderdeel willen we dit model verder uitleggen en toelichten. Mijn inziens is het namelijk een bruikbaar model voor lessituaties waarin verschillende levensperspectieven met elkaar geconfronteerd worden. De narthex is een ontmoetingsruimte waar verschillende achtergronden met elkaar geconfronteerd worden. De vraag die in dit verslag behandeld dient te worden heeft betrekking op de docent met een specifiek christelijke geloofsovertuiging, die deze ontmoetingsruimte betreedt. Op welke manier kan hij de kern van zijn overtuiging in deze ontmoetingsruimte inbrengen? Om hier een antwoord op te vinden wil ik gebruik maken van Bonhoeffers visie op het disciplina arcanum. Wellicht dat dit ons gaat helpen in het vinden van richtlijnen.

De keuze hiervoor is bepaald omdat Bonhoeffer ervan was overtuigd dat een christen de taak heeft om een radicale keus te maken om deel te nemen aan het aardse leven. Er bestaan volgens hem geen twee werelden: een van de gelovigen en een van de ongelovigen. Er is maar één wereld. Op die wereld zullen gelovigen hun volle verantwoordelijkheid moeten nemen en gerechtigheid moeten betrachten. Ze kunnen zich niet terugtrekken uit de wereld. Hij schrijft zelfs ergens: ‘Ik vrees, dat de christenen, die slechts met één been op de aarde durven te staan, ook slechts met één been in de hemel staan’.⁶ Een christen moet deelnemen aan het volle aardse leven. Hiermee bedoelt hij: ‘leven in de bonte veelheid van opdrachten, vragen, succes

⁶ Gerard Dekker citeert in *Het zout der aarde*, Bonhoeffers visie op de kerk, Ten Have, Baarn, 45 uit de *Brautbriefe Zelle 92 – Dietrich Bonhoeffer, Maria von Wedemeyer, 1943-1945*; Herausgegeben von Ruth-Alice von Bismarck und Ulrich Kabitz, München 1994, p. 175.

en tegenslag, van ervaringen en radeloosheid. – Dan eerst geef je je geheel over aan God, dan is niet langer je eigen leed hoofdzaak voor je, maar het lijden Gods in de wereld.⁷ Terugtrekken uit de wereld is volgens hem onmogelijk. Toegespitst op ons onderwerp kan de vraag worden gesteld welke plek een gelovige dan aan zijn geloof moet geven. Of nog concreter: hoe gaat een docent om met zijn levensovertuiging in een lessituatie?

Er moet echter nog iets worden toegevoegd aan dit hoofdstuk. Wanneer we spreken over het geloof van de docent hebben we het eigenlijk over de persoonlijke identiteit. Om dit goed te kunnen duiden moeten we aandacht schenken aan deze identiteit en hoe dit zich verhoudt tot zijn functioneren. Hiervoor gebruiken we het ui-model van Korthagen.

Samenvattend willen we eerst een algemene uiteenzetting geven van het narthex model volgens Roebben, om vervolgens de identiteit van de leraar aan de hand van het model van Korthagen te behandelen. Daarna komt de kern van de christelijke levensovertuiging ter sprake, wat Bonhoeffer ook wel een geheimenis noemt. Opvallend hierbij is dat Bonhoeffers visie op het geheimenis een normatief karakter meebrengt voor hoe de gelovige met dit geheimenis dient om te gaan. Juist op dit punt wordt het voor ons spannend, want wanneer een christen zich in de narthex bevindt, hoe dient hij dan zijn levensovertuiging te verantwoorden?

Narthex – De leerruimte

Het woord narthex komt van de ruimte waar men doorheen komt als men een kerk betreedt. Een soort voorportaal. In de vroegmiddeleeuwse kerk was het de ruimte waar pelgrims verkoeling zochten en elkaar ontmoetten. Het was daarom geen lege ruimte, maar een ruimte met ontmoetingen, met verhalen. Op zoek naar schaduw en verkoeling voor de ziel werden zij in die ruimte geconfronteerd met verhalen en ervaringen van andere reizigers.⁸ Roebben maakt gebruik van dit metafoor om daarmee een pedagogische en theologische confrontatieplek aan te geven. Op deze plaats kan de leerling existentiële ervaringen meemaken. Bijvoorbeeld door het besef dat de levensvragen groter zijn dan de antwoorden die beschikbaar zijn. Of het inzicht dat geen enkele mate van kennis toereikend is om het leven te beheersen. Of het realiseren dat het leren nooit stopt omdat alles telkens verandert en

⁷ Dietrich Bonhoeffer, *Verzet en overgave*, Amsterdam, H.J. Paris, p. 179.

⁸ Roebben in het TGL themakatern, *Kerk in beraad*, nr. 4/2005; zie ook: <http://tgl.be/tgl/mdetail/29144/339/kerk-in-beraad>.

niet hetzelfde blijft. Deze vragen komen niet ‘vanzelf’ maar juist in ontmoeting met de ander.⁹ Mensen die zich op deze plaats begeven ontdekken dat hier het profane het sacrale ontmoet en dat gaat dit door elkaar heen gaat lopen.¹⁰

Dit klinkt allemaal nog vrij abstract. Het komt er op neer dat men zich als het ware even terugtrekt uit het oppervlakkige dagelijkse leven en tot stilte komt in het denkbeeldige voorportaal van het heiligdom. En op die plaats wordt de leerling geconfronteerd met vragen, antwoorden, uitingen, motieven van de andere levensbeschouwing. In de ruimte waar de leerling in stilte op adem komt en met al zijn zintuigen kennismaakt met de ander, gaat hij reflecteren. Eigen overtuigingen, motieven, levensvragen krijgen de ruimte om naar boven te komen. Dit gebeurt als het ware vanzelf op het moment van ontmoeting met de ander. En als vanzelf worden (delen van) levensvisies met elkaar vergeleken, geherformuleerd en bijgesteld. Op existentieel niveau vindt hier een vormende confrontatie plaats.

Iemand die zich in op deze plek bevindt ontdekt dat hij moet ‘ontvangen’ en dat op deze plek zijn eigen zoektocht nieuwe betekenis kan krijgen, dat vragen opnieuw worden geformuleerd. Kortom: het leven kan een nieuwe richting krijgen.¹¹

Roebben gaat er vanuit dat in de huidige samenleving leerlingen geen deel willen uitmaken van een geloofsgemeenschap. Ook van huis uit hebben de meeste leerlingen geen religieuze socialisatie meegekregen. Ondanks dat gegeven is er volgens Roebben wel een steeds groter wordende onbevangenheid zichtbaar bij leerlingen in de vragen die zij stellen over het nut van het bestuderen van verschillende religieuze ervaringen. Hij leidt dit af uit vragen van leerlingen als: ‘Meneer, wat gelooft u zelf eigenlijk?’ of ‘Wat doet God voor u?’ of ‘Ziet u God?’. In de les is het dan de uitdaging om leerlingen in confrontatie te brengen met hoe religieuze mensen en groepen ingaan op deze vragen en de antwoorden daarop beleven.¹²

Tot nu toe is het voornamelijk gegaan over de zoektocht van de leerling. Maar wat is de plek van de leraar? In de narthex moeten zij nauwgezet luisteren naar de al dan niet expliciet verwoorde verlangens van tijdgenoten. Zij moeten deze verlangens een stem geven en leerlingen aanmoedigen om ook zelf tot verantwoording hiervan te komen.¹³ De leraar moet het verlangen waarnemen en als een soort gids de leerling hierop wijzen, zodat die het gaat

⁹ Bert Roebben, *Godsdienstpedagogiek van de hoop*, Grondlijnen voor religieuze vorming, Leuven/ Voorburg, Acco, 2007, p. 115.

¹⁰ Idem. p. 117.

¹¹ Idem. p. 116.

¹² Idem. p. 117.

¹³ Idem. p. 118.

herkennen. En hoewel Roebben dit verder niet uitwerkt wijst hij erop dat de leraar in staat moet zijn om voor de leerling te bepalen welke oude sleutelverhalen in staat zijn om huidige sleutelvragen naar boven te halen.¹⁴ De leraar moet als het ware de narthex laten vullen met verhalen die vandaag existentiële betekenis hebben, zodat de leerling in confrontatie hiermee zijn eigen narratieve identiteit kan ontdekken en verbreden.

Hoever mag of kan je gaan in het confronteren van leerlingen met andere opvattingen? Heel ver. Roebben wijst erop dat leraren uit vrees voor indoctrinatie of catechetisch godsdienstonderwijs leerlingen wel eens makkelijk af kan houden van de wereld waar anderen een ‘geleefd geloof’ kennen en dit op allerlei manieren uiten. Bij uitingen kan men denken aan rituelen, symboliek, diaconale verbondenheid en ontmoetingen tussen gelovigen onderling. Je moet leerlingen echter op het punt brengen waar zij in contact komen met ‘geleefd geloof’. Pas daar is er bij jongeren sprake van grote ontvankelijkheid en onbevangenheid.¹⁵ Jongeren hebben niets aan cognitief geloof, dode symbolen of oude waarheden. Zij willen echter proeven hoe anderen de concrete relevantie van geloven ervaren.

Tot slot moet er een belangrijke opmerking worden geplaatst over het gebruik van de narthex. Roebben geeft aan dat het metafoor van de narthex gemakkelijk misbruikt kan worden. Zo ziet hij het als een gevaar dat de narthex wordt gebruikt als opstapje om in de kern van een bepaalde geloofstraditie te komen. Dit wil hij nadrukkelijk niet. Het gaat hem vooral om de godsdienstpedagogische methode (letterlijk: de weg waarlangs) om leerlingen hun identiteit te laten ontwikkelen. Roebben wil vooral dat kinderen in de narthex de spanning ervaren tussen herkomst en toekomst. Tussen: wie kan ik worden en: waar hoor ik wezenlijk thuis. Pas wanneer een kind zich in deze spanning bevindt zal hij existentiële vragen herkennen.¹⁶ Het gaat hem dus zeker niet om een bepaalde geloofsrichting. Waarschijnlijk zal hij juist graag zien dat pelgrims met verschillende geloofsachtergronden elkaar ontmoeten in de narthex. De narthex is voor Roebben niet de plek van waarheidsvinding of verlossing. Het is een leerruimte waarbij het gaat om het ontwikkelen van een volwassen identiteit.

¹⁴ Idem.

¹⁵ Idem. p. 119.

¹⁶ Idem. p. 116.

De identiteit van de leraar – Het ui-model

De leerruimte is afgebakend. Helder mag zijn dat deze ontmoetingsruimte openstaat voor iedereen, ongeacht de verschillende waarden en achtergronden. De docent levensbeschouwing probeert met vakdidactische middelen de leerlingen in deze ruimte te brengen om vervolgens de ruimte te vullen met verhalen. Wanneer een docent zo werkt is het onmogelijk dat hijzelf buiten schot blijft. Met andere woorden, zijn eigen overtuigingen komen ter sprake. Welke plaats geef je dan als docent aan je eigen christelijke geloofsovertuiging? Met uiterlijkheden kan hij een eind komen, maar zoals hierboven al is beschreven heeft een leerling niets aan dode symbolen en rituelen. Hij moet bij het ‘geleefde geloof’ gebracht worden. Kan de docent zijn eigen verhaal daarvoor gebruiken? Kan hij zichzelf inbrengen in de narthex waar zijn leerlingen al zijn?

Daarmee belanden we op het punt waar de identiteit van de leraar in het geding is. Achter zijn professionele identiteit kent de leraar een persoonlijke identiteit van waaruit hij werkt. We willen nu aandacht besteden aan de vraag hoe deze persoonlijke identiteit zich verhoudt tot zijn professioneel functioneren. Op welke manier zijn de overtuigingen van de docent van invloed?

Met Korthagen gaan we er vanuit dat de identiteit is opgebouwd. Korthagen heeft dit zelf helder weergegeven in het ui-model; zie figuur 1.¹⁷

De meest
buitenste cirkel
geeft de
omgeving weer
waar de docent
in werkt. Denk
hierbij aan de
school,
leerlingen
enzovoorts.

Figuur 1: Het ui-model geeft een gelaagdheid aan in het functioneren van leraren

Vervolgens zijn er de lagen gedrag en bekwaamheden. Onder bekwaamheden vallen zaken als vak kennis.

¹⁷ Korthagen, F. & Vasalos, A., Levels in reflection: Core reflection as a means to enhance professional development. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 2005.

Nog meer naar binnen ligt de laag van de overtuigingen en opvattingen. Dan de laag van de identiteit die gaat over hoe de docent zichzelf ziet in zijn professionele rol. Tenslotte komen we bij de laag van de betrokkenheid; wordt ook wel ‘spiritualiteitsniveau’ genoemd. Hier gaat het eigenlijk om de vraag waartoe de docent doet wat hij doet. Wat is nu eigenlijk de zin van zijn werk en zijn inbreng? Het gaat om betekenisverlening aan zijn werk. Hier kan het gaan om de verbinding met God; om de spiritualiteit; om de inspiratie.

Onze focus ligt voornamelijk om deze binnenste laag. Deze laag is ook bij een christelijk docent levensbeschouwelijk gevormd. In die zin is hij in de klas ook de ervaringsdeskundige en expert in levensbeschouwelijke vorming. Het proces dat leerlingen doorlopen, de ontmoetingen die zij hebben in de narthex zijn voor de docent bekend. Dat wil overigens niet zeggen dat de docent is uitgeleerd, maar wel dat hij bekend is met de levensbeschouwelijke vorming in de narthex. De docent is in zekere zin levensbeschouwelijk expert. Niet alleen op het gebied van verschillende levensbeschouwingen, maar juist op het gebied van zijn eigen levensbeschouwing. Verschillende levensvragen die leerlingen bezighouden heeft hij al behandeld. Hij kan confrontaties in de narthex voorbereiden en begeleiden. Hij is in staat om zo leerlingen op een diepe manier naar zichzelf te laten kijken. Hij kan in de klas de rol van een gids op zich nemen.

De confrontaties die hij begeleidt, spelen zich echter niet af buiten de docent zelf om. Hij maakt ook onderdeel uit van deze confrontaties. Zoals we gezien hebben in het model van Korthagen is het onmogelijk om te functioneren zonder dat de eigen betrokkenheid in het geding is. Het gaat om existentiële, spirituele gedrevenheid van waaruit de docent doet wat hij doet. Om als docent echt en integer te zijn kan hij dit niet loskoppelen van zijn functioneren. Dit geldt in het algemeen: voor humanisten, taoïsten, christenen etc. Wij richten ons nu op de betrokkenheid van de docent die zelf een christelijke levensovertuiging is aangedaan. In ons onderzoek gaat het dan niet zozeer om het pedagogisch perspectief op hoe hij om dient te gaan met zijn eigen overtuiging, als wel om het theologisch perspectief. Wat kan er vanuit theologisch perspectief gezegd worden over de eigen inbreng van de docent in de narthex?

Deze vraag is relevant omdat de docent in een lessituatie voor de uitdaging staat om om te gaan met zaken die diepe betekenis hebben in zijn leven. Maar hoe kunnen woorden als ‘vergeving’ en ‘genade’ worden uitgelegd op een manier die recht doet aan de diepte ervan? Kan dit überhaupt wel? Of moet hij het niet eens proberen?

Disciplina arcanum – Het geheim van de christen

Hiermee komen we op het punt waar we Bonhoeffer bij willen betrekken. Dit willen we doen door ons te richten op wat Bonhoeffer verstaat onder de term ‘arcanum’, ook wel aangeduid met ‘disciplina arcani’ of ‘arkandisziplin’. De term komt van het Latijnse woord ‘arcanum’ dat letterlijk ‘geheimenis’ betekent.

We zijn echter op een moeilijk punt beland. Bij het behandelen van de disciplina arcanum raken we ‘een van de meest duistere elementen van Bonhoeffers theologie’. Schijndel vermeldt dat ook Bonhoeffers vriend en biograaf Eberhard Bethge dit element noteert als een aspect waarover het meest gezwezen wordt omdat men niet goed weet wat men er mee moet.¹⁸ Daarbij is het thema behoorlijk complex en zijn er veel nuances. Voor het onderdeel dat we hier behandelen willen we pogen om het onderwerp in haar kern te pakken te krijgen. Vanwege de omvang van deze paper zullen we het onderwerp niet in haar volle omvang behandelen, maar juist daar waar ze voor ons relevant is.

We proberen te ontdekken wat Bonhoeffer verstaat onder het arcanum en hoe wij hier dan mee om dienen te gaan.

Bonhoeffer herintroduceerde¹⁹ de term ‘disciplina arcani’ weer nadat het lange tijd uit gebruik is geweest. Het is namelijk een oud begrip dat verwijst naar ‘de vroegchristelijke praktijk om de onwetenden, dus de ongedoopte catechumenen, uit te sluiten van het tweede eigenlijke deel van de kerkdienst, waarin de maaltijd werd gevierd en de geloofsbelijdenis van Nicea gezongen werd – dat was de oorsprong van de *disciplina arcani*.’²⁰ De kerkdiensten in de vroegchristelijke wereld bestonden dus uit twee delen. Een openbaar deel en een besloten deel. Zelfs ongedoopte catechumenen mochten niet aanwezig zijn bij dit besloten deel, wat overigens voor een buitenstaander geheimzinnig over zou kunnen komen. Dit principe heeft Bonhoeffer weer opgepakt en probeerde hij nieuw leven in te blazen.

Het arcanum had in de vroege kerk een belangrijke functie. Van den Berk die door Dekker wordt geciteerd, verwoordt treffend: ‘In de eerste eeuwen van de kerk had men eerder de gewoonte te zwijgen over “mysteries” dan er over te spreken, zeker ten overstaan van nog niet ingewijden. De kerkvaders hanteerden een specifiek onderwijs/ leermodel, later “disciplina

¹⁸ Dr. H.J.J. van Schijndel, *religie, geloof, disciplina arcani*, Bonhoeffers disciplina arcani en de religie van het geloof, J.H. Kok, Kampen, 1978, 109.

¹⁹ De term zelf komt uit de 17^e eeuw en duidt op een praktijk die gebezigd werd ten tijde van de vroege kerk. Zie: Dr. H.J.J. van Schijndel, *religie, geloof, disciplina arcani*, Bonhoeffers disciplina arcani en de religie van het geloof, J.H. Kok, Kampen, 1978, 113.

²⁰ Eberhard Bethge, *Dietrich Bonhoeffer*, Theoloog – christen – tijdgenoot, Utrecht en Baarn, resp. Ambo – Bosch & Keuning n.v., 1966, p. 923.

arcani” genoemd. Het in woorden uitleggen van een mysterie alvorens het ervaren was, vonden zij verraad plegen aan dat mysterie en aan de werking van de Geest in de mens.’²¹ De vroegchristelijke kerk voerde deze praktijk om hun geheim te bewaren. Dit geheim kon alleen beleefd worden door ‘ingewijden’, door mensen die in hun diepste kern geraakt waren door de genade van God. Het mysterie moet worden ervaren en kon op geen enkele andere wijze zo worden uitgelegd dat het recht deed aan de diepte ervan! Voor buitenstaanders was dit mysterie/ geheim - en de uiting daarvan in maaltijd en belijdenis - onbegrijpelijk. En dat is precies de reden dat het geheim op deze manier beschermd moest worden. Het gevaar schuilt hierin dat buitenstaanders die de diepte van het geheim niet begrijpen ermee aan de haal gaan. Een vergelijking die in de buurt komt van dit probleem is een kind dat het huwelijk van zijn ouders in de diepte van al haar facetten probeert uit te leggen. Het eerste probleem ligt erin dat het kind geen weet heeft van een dergelijke relatie en het daarom niet ten volle begrijpt. En ten tweede dat het kind niet de woorden heeft om de diepte van de relatie weer te geven, hierdoor zal hij dit proberen in zijn eigen taal, waarmee hij de relatie altijd te kort zal doen en het zal vervlakken.

Voor Bonhoeffer was het belangrijk om het heilige te beschermen tegen profanatie.²² Hij wilde dit ‘heilige’, dit ‘geheim’, dit ‘mysterie’ beschermen tegen vervlakking. Daarom vond hij het belangrijk dat er weer een arcanum werd ingesteld. Zelf zegt hij: ‘Er zijn hogere en lagere trappen van kennis en er bestaat ook verschil in gewicht en betekenis. Dat bedoel ik, als ik meen, dat we de geheimleer in ere moeten herstellen om de *geheimen* van het christelijk geloof te behoeden voor ontwijding.’²³

Wanneer het geheim wordt prijsgegeven dan wordt genade goedkoop en tot gemeengoed gemaakt, met als gevolg dat het haar waarde verliest. Bonhoeffer heeft hier uitgebreid bij stil gestaan in zijn boek *Nachfolge*. Er was Bonhoeffer veel aan gelegen om het geheim niet prijs te geven, maar het juist te beschermen.

Wat valt er dan eigenlijk onder het arcanum en wat niet? Bethge helpt ons: ‘men zal zich de zaak ongeveer als volgt moeten denken: in het arcanum geschieden de levensprocessen van geloof, lofprijzing, gebed, dank en tafelgemeenschap en deze worden niet naar buiten toe

²¹ Gerard Dekker citeert in *Het zout der aarde*, Bonhoeffers visie op de kerk, Ten Have, Baarn, 87-88 uit een publicatie van Van den Berk: Tjeu van den Berk, *Mystagogie-Inwijding in het symbolische bewustzijn*, Zoetermeer 2001, p. 83.

²² Dr. H.J.J. van Schijndel, *religie, geloof, disciplina arcani*, Bonhoeffers disciplina arcani en de religie van het geloof, J.H. Kok, Kampen, 1978, 111.

²³ Dietrich Bonhoeffer, *Verzet en overgave*, Amsterdam, H.J. Paris, 133.

geïnterpreteerd.’²⁴ Dit is het geheim waarover christenen moeten zwijgen; dit offer kunnen zij brengen ‘omdat zij vertrouwen op de heilige geest die de tijd van de verkondiging kent en nabij brengt’.²⁵ Het geheim moet dus in de kerk gevierd worden. Men mag er niet mee te koop lopen op straat. ‘De kerk zal daarom haar grote namen en begrippen, zoals ‘schepping’, ‘val’, ‘verzoening’, ‘laatste dingen’, ‘boeten’, opstanding’, niet eenvoudig overboord werpen, maar erin blijven leven. Maar als zij ze niet meer met de mondig geworden wereld in verband kan brengen op zulk een manier dat hun wezen en leven binnen deze tegenwoordige wereld sprekend en werkzaam worden, dan moet zij net zolang zwijgen tot er opnieuw naar wordt gevraagd en de kostbare inhoud van haar woorden gewaardeerd wordt.’²⁶ Eigenlijk zegt Bonhoeffer dat je tot die tijd beter kunt zwijgen over het geheim, dan het verkeerd uit leggen. Wanneer christenen toch toegeven aan de verleiding om dit geheim uit de kerk te halen en ermee de straat op te gaan dan wordt het ‘als propaganda- en strijdmiddel gebruikt en dat houdt een miskennen van haar wezen in (...). Toegeven aan deze drang tot propaganda leidt op de duur tot een afslijpen van de belijdenis. Er moet teveel water bij de wijn, grote massa’s moeten gewonnen worden, maar van de hardheid van de belijdenis gaat veel verloren.’²⁷ Schijndel wordt nog scherper wanneer hij zegt: ‘Aan diegenen namelijk die haar niet erkennen en verlangen, moet ze niet verkondigd worden, want dat zou neerkomen op aanpraten. Genade zou dan immers te grabbel gegooid worden (Schleuderware!), alle respect ervoor zou verdwijnen omdat ze op een makkelijke manier te hebben is. Tegen deze goedkope prijs gave moet de genade beschermd worden door er niet te pas en te onpas over te praten.’²⁸

Maar moet men dan niet de genade verkondigen ten koste van alles, en de spot en hoon trotseren? Nee, vergeving mag men niet kost wat kost verkondigen. De prijs is te hoog wanneer genade en vergeving goedkoop als gemeengoed van de hand gaan. ‘De goede leerling kiest de smalle weg en de nauwe poort: hij moet verkondigen maar mag daarbij de parels niet voor de zwijnen werpen.’²⁹ Dit zwijgen is een grens die lijden betekent.’³⁰ Het gaat namelijk om het veiligstellen van de eigenheid van het christelijk leven en om de kernnoties te

²⁴ Eberhard Bethge, *Dietrich Bonhoeffer*, Theoloog – christen – tijdgenoot, Utrecht en Baarn, resp. Ambo – Bosch & Keuning n.v., 1966, p. 926.

²⁵ Idem.

²⁶ Idem. p. 924.

²⁷ Dr. H.J.J. van Schijndel, *religie, geloof, disciplina arcana*, Bonhoeffers disciplina arcana en de religie van het geloof, J.H. Kok, Kampen, 1978, 112.

²⁸ Idem. Schijndel verwijst naar *Gesammelte Schriften*, hrsg. von E. Bethge, p. 371.

²⁹ Schijndel verwijst hierbij naar: Cfr. J. Leipoldt: Arkandisziplin, in: RGG I. p. 606-608 en O. Perler: Arkandisziplin, in LThK I p. 863-864 of in RAC p. 667-676.

³⁰ Dr. H.J.J. van Schijndel, *religie, geloof, disciplina arcana*, Bonhoeffers disciplina arcana en de religie van het geloof, J.H. Kok, Kampen, 1978, 112-113.

beschermen tegen spot en hoon. Van buitenstaanders kan men geen huiver en respect hiervoor verwachten. Daarom moet men deze zaken verborgen houden, daar waar te kort aan eerbied te verwachten is.³¹ Bonhoeffer gaat nog verder. Hij zegt niet zozeer dat het niet verstandig zou zijn om het geheim prijs te geven; hij ziet het zelfs als zonde. Hij noemt het misbruik van de naam van God als men toch het geheim goedkoop aanbiedt. Hij ziet het als overtreding van het tweede gebod, over het misbruiken van Gods naam.³²

Nu kan de indruk ontstaan dat Bonhoeffer uit is op een soort sekte. Een groep die zich terugtrekt uit de wereld en apart gaat leven in hun eigen gesloten kringetje. Immers er zijn mensen die kennis van het geheim hebben en mensen die daar buiten vallen. Dit is echter absoluut niet Bonhoeffers bedoeling. Deze tweedeling is voor hem onmogelijk. Het is de taak van een christen om juist in de wereld te staan en binnen die wereld stelt hij met de disciplina arcani, Christus present.³³ Toch is het in de praktijk wellicht onmogelijk om geen grens te hanteren. Zowel Bethge als de socioloog Gerard Dekker geven dit aan.³⁴ Waar ging het hem dan wel om? Bonhoeffer wilde niet dat de mensen met het geheim zich terugtrokken uit de wereld, maar dat ze in de wereld bleven. In een preek heeft Bonhoeffer gezegd dat ‘het geheim van Gods wijsheid bestaat in God in Jezus van Nazareth, de heerlijkheid Gods in de gestalte van vernedering en armoede’.³⁵ Het geheim is niet verborgen aan de rand, buiten de wereld, maar juist te midden van de wereld! God is niet te groot om deze wereld binnen te gaan, wel om door deze wereld te worden bevat. Onze woorden en werkelijkheden zijn te klein om God te bevatten.³⁶ In elk geval wil Bonhoeffer van God spreken in het midden van het leven. Niet aan de randen, daar waar de mens het moeilijk heeft. Zelf zegt hij: ‘Ik zou niet aan de grenzen, maar in ’t midden van ons bestaan van God willen spreken; en niet bij onze zwakheden, maar daar waar we sterk zijn, d.w. dus zeggen, niet bij dood en schuld, maar in het volle leven en waar het goede in de mens aan de dag treedt. Het komt mij voor, dat het beter is, aan de grenzen te zwijgen en het onoplosbare onopgelost te laten. Het geloof aan de opstanding is niet de “oplossing” van het probleem van de dood. (...) God is midden in ons leven en tegelijk steeds “van de overzijde”. De Kerk begint niet daar, waar het menselijke

³¹ Idem. 114.

³² Idem. 115.

³³ Bethge, 925 verwijst naar Jörg Martin Meier: *‘Weltlichkeit und Arkandisziplin bei Dietrich Bonhoeffer, ThExh 136, 1966.*

³⁴ Gerard Dekker, *Het zout der aarde*, Bonhoeffers visie op de kerk, Ten Have, Baarn, 89.

³⁵ Schijndel verwijst naar de verzamelde geschriften door E. Bethge, V p. 519.

³⁶ Dr. H.J.J. van Schijndel, *religie, geloof, disciplina arcani*, Bonhoeffers disciplina arcani en de religie van het geloof, J.H. Kok, Kampen, 1978, 117.

ophoudt, aan de grens, maar ze staat midden in het dorp.’³⁷ God, het geheim, bestaat niet buiten het volle leven om.

Gerard Dekker schrijft in dit kader dat de christen als het ware ‘incognito’ in de wereld leeft. Het geloof heeft nu eenmaal alles met de wereld te maken.³⁸ Het geheim moet in verbondenheid blijven met de wereld. Zo niet, en dan citeert Dekker Bethge, dan is ‘*Disciplina arcani* zonder werkelijkheid een getto, en werkelijkheid zonder *disciplina arcani* is nog slechts boulevard. Geïsoleerd wordt *disciplina arcani* tot liturgisch monnikengedoe, en niet-religieuze interpretatie tot intellectueel spel.’³⁹

Wat is nu eigenlijk het geheim? Is dat iets dat je niet weet, een gebrek aan iets? Schijndel geeft aan dat het niet zo eenvoudig en oppervlakkig is. Geheim is geen tekort dat je na verloop van tijd wel wegwerkt. ‘Geheim en weten zijn op een heel andere manier aan elkaar verbonden. Weten lost het geheim niet op, het haalt het geheim integendeel meer en meer als geheim naar voren.’⁴⁰ Ons kennen ontraadselt niet het geheim, maar wordt ertoe gebracht het steeds meer te respecteren. Geheim is groter dan dat het door ons nabij-zijn wordt opgeheven. Het geheim ligt blijkbaar niet in de afstand, niet in de verte, want de nabijheid maakt het vaak alleen maar groter.’⁴¹ Schijndel wijst in dit kader op een illustratie van Bonhoeffer dat de naaste die juist in zijn nabijheid voor mij ongrijpbaar is en mij ontsnapt.

Het is niet de opdracht van de theologie om dit geheim van God voor iedereen doorzichtig te maken, maar het juist te bewaren en te beschermen.

Schijndel wijst er wel op dat we ervoor moeten waken dat we zwijgen verwarren met ‘stom-zijn’, niet-weten’. Stomzijn is eigenlijk het niets zeggen, zonder betekenis. Zwijgen gaat daarentegen uit van het woord, ‘het neemt het woord, de openbaring aan in zijn grootsheid en offert er de te kleine mensenwoorden aan op’.⁴² Zwijgen is daarom geen doel in zichzelf. Het gaat juist om het ‘deemoedig luisteren’, zoals Schijndel dat noemt. Deemoed wil dan zeggen dat niet degene die zwijgt in het middelpunt staat, maar datgene waarover hij zwijgt. Zwijgen is een houding en dat is wat anders dan een methode, ‘het moet steeds in verbinding met het Woord blijven en van het Woord vandaan komen, en dat kan betekenen dat het ook omwille

³⁷ Dietrich Bonhoeffer, *Verzet en overgave*, Amsterdam, H.J. Paris, 131.

³⁸ Gerard Dekker, *Het zout der aarde*, Bonhoeffers visie op de kerk, Ten Have, Baarn, 92.

³⁹ Dekker citeert Bethge, *Dietrich Bonhoeffer*, Theoloog – christen – tijdgenoot, 926.

⁴⁰ Dr. H.J.J. van Schijndel, *religie, geloof, disciplina arcani*, Bonhoeffers disciplina arcani en de religie van het geloof, J.H. Kok, Kampen, 1978, 124 verwijst naar de verzamelde geschriften door E. Bethge V p. 518.

⁴¹ Idem.

⁴² Dr. H.J.J. van Schijndel, *religie, geloof, disciplina arcani*, Bonhoeffers disciplina arcani en de religie van het geloof, J.H. Kok, Kampen, 1978, 126.

van het Woord doorbroken wordt.⁴³ Men moet leren om deemoedig naar elkaar te luisteren. Zowel naar een ongelovige als naar een broeder. Het zwijgen bestaat dan niet in het niet-spreken, maar in het openstaan voor wat de ander te zeggen heeft zonder daarbij de kans af te wachten om zelf het woord te nemen.⁴⁴ Meer dan ooit tevoren moet de christen een bescheiden mens worden. Het zwijgen is in feite een soort wachten. Wachten op het moment dat we de taal hebben om uit te drukken wat we weten. Tot die tijd betekent dat voor de christen dat hij moet zwijgen en luisteren naar het Woord. Bonhoeffer heeft hier zelf naar gezocht. Hij noemde dit wel het niet-religieus interpreteren van de bijbelse begrippen.⁴⁵

Zwijgen moest volgens Bonhoeffer gebeuren zowel buiten als binnen de gemeente. Maar dit zwijgen is niet leeg. Het is geen doodse stilte. ‘Het heilige wordt niet doodgezwegen, het leeft, en wij leven met het heilige.’⁴⁶ Al is spreken niet altijd mogelijk, wil dat niet zeggen dat er geen andere manieren zijn om hiermee om te gaan. Deze zijn er wel en ligt gelegen in het ‘vieren’.

Het is belangrijk om aan te geven dat de kern van alles ligt in Christus. God is in Jezus Christus het midden van de werkelijkheid. Niet alleen in de gemeente, maar men moet Christus juist present stellen in de hele wereld. De aanwezigheid van Christus in de gemeente is een ‘tegenwoordigheid in geloof’. De kernmomenten van het gemeenteleven: prediking en sacramenten zijn niet alleen maar een voorafschaduw van wat eens zal komen. We leven nu ook al in een tijd van vervulling.⁴⁷ Waar gelovigen met elkaar samenkomen en tot een gezamenlijk belijden komen, daar ontstaat een gemeenschap waar men kan spreken over Christus aanwezigheid. Christus valt niet helemaal samen met de gemeente maar ‘Christus belijdt in en met de gemeente’. Er is dus wel een wezenlijke verbondenheid. Christus is in de gemeente ‘als het verborgen fundament’. Dit concentreert zich in de eredienst.⁴⁸

‘Het is en blijft de opdracht van de kerk om aan alle volken de boodschap van Christus te verkondigen. Maar tegelijkertijd kan de kerk wijzen op een ruimte waarbinnen navolging, geloof en gehoorzaamheid aan de boodschap op zijn minst niet onmogelijk zijn.’ Bonhoeffer spreekt in de Ethik hierover en drukt zich heel voorzichtig uit. Hij is bang voor een kerk die

⁴³ Idem. Schijndel verwijst hier naar: *Gemeinsames Leben*, 14. Aufl., München 1973 (1939), p. 67.

⁴⁴ Idem.

⁴⁵ Idem. p. 128.

⁴⁶ Idem. p. 129.

⁴⁷ Idem. p. 130-131.

⁴⁸ Idem. p. 132.

zichzelf als doel stelt. De kerk moet op de wereld gericht zijn, dat is wat de kerk bewaart voor sektarische afscheiding.

‘De kerk is niet alleen functioneel naar buiten toe, nodig voor de verkondiging van de boodschap. Ze heeft een eigenheid die een waarde in zich is en die ten nauwste is verbonden met de in haar aanwezige Heer’. Dit moet binnen de gemeente blijven en kan alleen maar in en door de gemeente worden beleefd en gevierd.⁴⁹ Een van de voorbeelden waar dit vieren sterk in naar voren komt zijn de sacramenten. Onderscheiden van de verkondiging (die voor iedereen is, ook voor de ongelovigen), is daar bijvoorbeeld voor enkel de gelovigen het avondmaal. ‘Hier viert de gemeente in eigen kring wat de grond van haar zijn uitmaakt (...). Voorwaarde om tot het avondmaal te worden toegelaten is dan ook dat men het op zijn hoge waarde weet te schatten, en te onderscheiden van andere maaltijden. In het avondmaal is het lichaam van Christus onder ons. In het avondmaal viert de gemeente het wezen van haar bestaan dat Christus zelf is.’⁵⁰

De aanwezigheid van Christus is het kernpunt. Door het zo te benaderen wordt het niet ‘ontheiligd door haar te verkondigen aan hen die er geen oor voor hebben, maar gevierd door hen die hierin de diepste grond van hun eenheid geloven te hebben’.⁵¹

Het heilige waarvoor geen woorden zijn (de woorden die er zijn zijn oud en uitgehold) kan alleen nog worden gevierd. Dit vieren betekent dat er gebaren en gebruiken zijn die in al hun eenvoud verwijzen naar datgene wat niet in woorden of rituelen te vangen is. Het gaat dan alleen ‘om het omgaan van de gelovigen met God, van wiens aanwezigheid ze zich bewust zijn; dat hoeft niet verdedigd te worden, dat druk je uit’.⁵² Er zijn dus verschillende liturgische vormen die hierbij kunnen helpen. In de eredienst zijn zo verschillende elementen. Bonhoeffer noemde in 1935 al: ‘bidden en zingen, loven, danken en vieren’.⁵³

Een gelovige die de diepte van het heilige enigszins inzielt heeft de opdracht om dat heilige te beschermen en er vierend mee om te gaan. Het spreken dat de christen doet moet het spreken zijn dat het geheim als geheim laat staan.⁵⁴ Wat je niet *kunt* zeggen, moet je ook niet zeggen. Je kunt dit in het zwijgen bewaren voor later. En we hebben al gezien dat dit zwijgen geen lege, stille ruimte is. ‘Wachtend op een nieuwe taal, in dienst staande van de wereld, gaat men

⁴⁹ Idem, p. 135.

⁵⁰ Idem, p. 137.

⁵¹ Idem.

⁵² Idem, p. 143.

⁵³ Idem, p. 139. Schijndel citeert uit Bethge's verzamelde geschriften IV p. 393.

⁵⁴ Idem, p. 146.

ondertussen vierend om met het heilige. En in dat viere wordt al een eigen aangepaste taal gesproken die wel recht doet aan dat waarover ze spreekt'⁵⁵, zo verwoordt Schijndel treffend. Bonhoeffer wil geen onderscheid maken tussen de gelovige wereld en een ongelovige wereld. Volgens hem is er maar één wereld, en dat is de wereld waar gelovigen en ongelovigen door elkaar heen leven. Een gelovige die zich terugtrekt wordt een monnik. Hij moet zich daarentegen midden in de wereld begeven; deelnemen aan het aardse leven. Maar: 'Niet de vlakke, banale aardsheid van rationalisten, bedrijvigen, gemakzuchtigen of wellustigen maar de diepe, gedisciplineerde aardsheid, doortrokken van besef van dood en opstanding.'⁵⁶ Bonhoeffer schrijft in de doopbrief voor zijn petekind: 'christen-zijn kan heden ten dage slechts in twee dingen bestaan: in bidden en in het doen van gerechtigheid onder de mensen. Alle denken en spreken en organiseren wat de dingen van het christendom aangaat moet uit zulk bidden en doen opnieuw geboren worden.'⁵⁷

Implicaties voor de docent levensbeschouwing

1. Leerlingen worden in de narthex geleid op het moment dat ze de levensverhalen en ervaringen van anderen horen en dit gaan spiegelen aan hun eigen identiteit. Op deze manier wordt hun identiteit verrijkt en kunnen zij anderen verrijken.
2. Leerlingen verlangen naar het vinden van antwoorden en richtingen tijdens hun levenszoektocht. De docent moet deze verlangens onderkennen en ze een stem geven. Vervolgens kan hij ze in de narthex leiden en ze daar in confrontatie brengen met anderen die deze verlangens ook hebben (gehad).
3. Jongeren hebben behoefte aan 'geleefd geloof'. De docent moet daarom oppassen voor koude rituelen en opvattingen. Willen leerlingen 'andere verhalen' als relevant ervaren dan mogen ze niet op afstand blijven, maar moeten ze juist op doorleefde wijze dichtbij gebracht worden.
4. Een docent werkt vanuit de laag van betrokkenheid. Dat is de diepste laag van het ui-model. De docent zal van hieruit moeten werken om 'echt' en 'integer' over te komen. Hij kan dus niet blijven zwijgen over zijn diepste overtuigingen.
5. De disciplina arcani is volgens Bonhoeffer noodzakelijk om het geheim van het christendom te beschermen tegen profanatie.

⁵⁵ Idem, p. 185.

⁵⁶ Gerard Dekker, *Het zout der aarde*, Bonhoeffers visie op de kerk, Ten Have, Baarn, 53, citeert Bonhoeffer uit *Verzet en Overgave*.

⁵⁷ Dietrich Bonhoeffer, *Verzet en overgave*, Amsterdam, H.J. Paris, 148.

6. Gelovigen die hun geheim koste wat het kost willen overbrengen zijn schuldig aan het vervlakken en uithollen van Gods genade én aan het misbruiken van Zijn Naam.
7. Gelovigen moeten midden in de wereld staan. Niet in de zin van dat ze deelnemen aan zondige, platte en banale activiteiten; maar dat ze hun verantwoordelijkheid nemen, dienend aanwezig zijn en recht zullen betrachten.
8. Het geheim van een gelovige betekent niet dat hij ergens in tekort schiet, maar dat er iets mysterieus is waar hij geen grip op kan krijgen. Dat hij 'niet klein kan krijgen'. Het is te groot.
9. Het geheim kan niet onder woorden worden gebracht en daarom moeten er andere vormen gevonden worden om hier toch mee om te gaan. De belangrijkste vorm is het 'vieren'. Het geheim kan gevierd worden in bijvoorbeeld gebed, belijdenis en sacramenten.

De literatuur in de praktijk

Dit onderdeel is begonnen met de kernvraag: *'Hoe is deze spanning te duiden in het licht van het narthex model, en hoe kan het disciplina arcani van Bonhoeffer hierin behulpzaam zijn?'*

Hierboven hebben we vanuit de literatuur enkele samenvattingen gegeven. Maar hoe verhoudt de praktijk zich nu tot de interviews?

In de narthex moet men kwetsbaar en open zijn. Men moet open staan voor andere verhalen. Dit principe werkt wel bij alle docenten. Zij geven ook allemaal aan dat dit belangrijke voorwaarden zijn. Ook geeft iedere docent aan een gesprek te stoppen als de klas niet 'mee wil'.

Docenten gaan verschillend om met deze kwetsbaarheid. Sommige docenten grijpen dit aan om 'hun verhaal' te vertellen. Een docent geeft echter aan hier erg huiverig voor te zijn. Hij is bang daarmee voor leerlingen voorspelbaar te worden en hun aan te tasten in hun eigenheid. Dan komen we eigenlijk in een kleine botsing. Moet je nu wel of niet als docent zoveel mogelijk je eigen verhaal vertellen? Roebben zegt dat leerlingen behoefte hebben aan 'geleefd geloof' en dat docenten zich niet moeten laten weerhouden door angst voor indoctrinatie of catechetisch onderwijs. Bonhoeffer zegt daarentegen dat men moet 'zwijgen'.

In de interviews komen eigenlijk beide visies terug. Drie docenten gaan (als de klas meedenkt) zo ver mogelijk om het evangelie uit te leggen. Het liefst aan de hand van eigen ervaringen. Een andere docent kiest er juist voor om dit niet te doen. Hij is bang voor God als

cliché en als doodoener. Dat spreekt leerlingen dan niet meer aan. Volgens hem is voorzichtigheid echter geboden omdat christen-docenten leerlingen zo wel eens van God af kunnen stoten. En wanneer we Bonhoeffer hierbij betrekken zou er kunnen worden toegevoegd: niet omdat de genade beperkt is, maar omdat de verkondiging beperkt is. Als mensen de genade van God niet op waarde kunnen schatten dan wordt er gemakkelijk de spot mee gedreven.

Drie docenten lijken hier geen rekening mee te houden. Natuurlijk: wanneer er kwetsbare dingen aan de orde zijn dan moet de sfeer goed zijn. Maar de gedachte dat mensen God verkeerd begrijpen en dat je daarom soms beter kunt zwijgen is niet veel teruggekomen in de interviews. Alleen docent 3 zegt iets in die richting.

Een van de docenten geeft aan dat hij geen leerstellingen of emoties wil overbrengen. Hij wil meer dan dat. Dat ‘meer’ is voor hem God en Zijn heil. Het gebruik van het woord ‘meer’ geeft aan dat het zich niet makkelijk laat omschrijven. Leerstellig valt het geloof nog wel te omschrijven, maar het levende geloof is meer dan het instemmen met een papiertje. Voor hem is dat een zoektocht waarbij hij voorzichtig te werk gaat. Hij noemt het zelf ‘wijs, slim en arglistig’. Iedere docent geeft wel iets dergelijks aan. Iedere docent probeert af te tasten waar de klas zit. Als de klas niet over geloven wil praten en zich daarin wil bloot geven, geeft iedere docent aan dat hij dat niet doorzet. Ook geven ze allemaal aan niet te willen ‘pushen’, waarmee ze het geloof integer willen overbrengen. Het is zonder meer duidelijk dat geen docent wil manipuleren of de eigenheid van leerlingen wil aantasten.

Praktijk en literatuur in het licht van de hoofdvraag

De hoofdvraag *‘Hoe kan de spanning worden geduid die een christelijke docent LB ervaart tussen zijn levensovertuiging en die van zijn leerlingen, en hoe kan hij hiermee omgaan?’* is aan het einde van hoofdstuk 1 voor een gedeelte beantwoord. Er is toen vastgesteld dat docenten verschil ervaren ten opzichte van de leefwereld van de leerlingen. In dit hoofdstuk hebben we gezien dat dit niet erg is. Zowel vanuit het narthex model als vanuit het ui-model kunnen we vaststellen dat dit gelegitimeerd is. Om met de narthex te beginnen: in de narthex zijn per definitie verschillende verhalen. Hoe kan dat ook anders in een ruimte waar pelgrims met verschillende achtergronden komen. Verschillende achtergronden horen bij onze samenleving.

Vanuit het ui-model wordt niet alleen gezegd dat iedereen een eigen spirituele laag heeft, maar dat men ook open en transparant moet zijn. Dus een man uit een stuk zijn! Authentiek en transparant.

De tweede vaststelling bij hoofdstuk 1 was dat docenten hier op verschillende manieren mee om gaan. En nu is de vraag of hoofdstuk 2 ons hierbij heeft geholpen. Voornamelijk Bonhoeffer heeft een 'tegengeluid' laten horen. Hij gaf aan dat het belangrijk is om te zwijgen in plaats van altijd God maar 'dichtbij' te willen brengen. Deze overtuiging van Bonhoeffer komt voort uit angst voor uitholling van God. Een docent heeft iets dergelijks genoemd.

Alle docenten maken wel eens mee dat een leerling lacherig doet over bepaalde geloofspunten van christenen. Bonhoeffer zou dat juist zeggen: 'Je had moeten zwijgen', terwijl de meeste docenten zoiets accepteren en er vanuit gaan dat God bepaalde dingen later weer in herinnering kan brengen.

Tot slot: Bonhoeffer geeft een aantal belangrijke overwegingen mee bij het omgaan met het geloof. In hoofdstuk 3 willen we dit nader bekijken voordat we er definitief lering uit trekken.

Hoofdstuk 3

In hoofdstuk 2 zien we dat de kern (of het geheim) van de christelijke levensovertuiging niet zomaar toegankelijk is voor buitenstaanders. Om het wat kort door de bocht te formuleren: volgens Roebben *kan* een buitenstaander niet zomaar naar binnen - en als dat al zou kunnen - dan zou die dat van Bonhoeffer niet *mogen*. Om het geheim van het geloof niet kant-en-klaar voor profanatie aan te bieden moet het worden beschermd. Jezus roept niet voor niets op om de parels niet voor de zwijnen te werpen.⁵⁸ Bonhoeffer zegt aan de hand van Jezus' woorden: 'Zo is het de wil van de Heer zelf, dat het heilige van het evangelie niet aan de honden wordt gegeven'.⁵⁹

Deze visie roept echter vragen op. Mag een christelijk docent principieel dan nog wel iets over zijn eigen levensovertuiging zeggen? En wat mag hij dan wel en wat mag hij dan niet zeggen? Jezus' volgelingen worden toch ook opgeroepen om verantwoording af te leggen van de hoop die in hen is en om dit te doen met zachtmoedigheid, met respect en een zuiver geweten? Dan zullen de mensen die lasteren zich over hun laster schamen.⁶⁰ Dit Bijbelgedeelte lijkt aan te geven dat laster 'erbij hoort'.

De vragen die de visie van Bonhoeffer oproept lijken ook te worden gesteld in de spanning tussen Matteus 7:6 en 1 Petrus 3:14-16. Om hier een goede visie op te kunnen krijgen lijkt een exegese van beide gedeelten zinvol. Hieronder zullen we van beide teksten een exegese maken en in het laatste deel proberen deze met elkaar in overeenstemming te brengen. Daarom luidt de deelvraag als volgt: *Hoe verhoudt 'het beschermen van het geheim' zich tot 'het verantwoording afleggen van de hoop'?*

Matteus 7:6 – Een exegese

Oordeel niet, opdat u niet geoordeeld wordt; want met het oordeel waarmee u oordeelt, zult u *zelf* geoordeeld worden; en met welke maat u meet, zal er bij u ook gemeten worden. Waarom ziet u *wel* de splinter in het oog van uw broeder, maar merkt u de balk in uw *eigen* oog niet op? Of, hoe zult u tegen uw broeder zeggen: Laat toe dat ik de splinter uit uw oog haal; en zie, er is een balk in uw *eigen* oog? Huichelaar, haal eerst de balk uit uw oog en dan zult u goed *kunnen* zien om de splinter uit het oog van uw broeder te halen. **Geef het heilige niet aan de honden, en werp uw parels niet voor de zwijnen, opdat die ze niet op enig moment met hun poten vertrappen, zich omkeren en u verscheuren.**

⁵⁸ Matteus 7:6

⁵⁹ Idem. p. 216

⁶⁰ Naar 1 Petrus 3:15-16.

In de context van Matteüs 7:6 zien we dat Jezus spreekt over het verbod op veroordelen. Wij zijn als mensen namelijk zelf onderworpen aan Gods oordeel. Degene die dit oordeel vreest, laat hem een ander niet veroordelen. Eigenlijk moeten we helemaal niet bezig zijn met het veroordelen van anderen. De moeite kan beter worden gespaard om zelf het vonnis te ontlopen. Wijzelf worden immers ook geoordeeld.

In hoofdstuk 7 vinden we het bekende voorbeeld van de splinter en de balk. Letten op de splinter in andermans oog duidt op een veroordelend kijken. De splinter en de balk staan voor zaken die verkeerd zijn. Het oog echter is een lichaamsdeel waarmee men naar een broeder kijkt. Volgens Van Bruggen is het oog ‘het symbool van de relatie’.⁶¹ Wanneer mensen veroordelend met elkaar omgaan, betekent dat eigenlijk dat er sprake is van een verstoorde relatie. Van Bruggen zegt ook heel treffend: ‘Wie iets wil terecht brengen aan zijn broeder, moet dat niet doen met een veroordelend oog, maar met een begenadigd hart.’⁶²

En dan lijkt ineens heel plompverloren de woorden van vers 6 te komen. Ook bij het lezen van de volgende verzen is er zo op het eerste gezicht geen verband te ontdekken.

In de *Didache* is te lezen dat ‘het heilige’ wordt verstaan als zijnde de eucharistie of het verbroken brood.⁶³ In de tijd dat de *Didache* is geschreven (vroege 2^e eeuw?) werd de praktijk gebezigd dat alleen gelovigen toegang hadden tot de eucharistie. De honden en de zwijnen waren dan de ongelovigen. Sommigen denken dat ‘wat heilig is’ en ‘parels’ refereren aan het Koninkrijk van God. Zwijnen zijn voor de Joden onreine dieren en de heidenen werden vaak uitgemaakt voor honden. De zwijnen en de honden kunnen dan op zowel de Joden als de heidenen slaan, en betreffen dan diegenen onder hen die het Evangelie niet aannemen. Deze uitleg lijkt aan te sluiten bij de Matteüs 10:13-14 waar staat: *En als dat huis het waard is, laat dan uw vrede erover komen, maar als het dat niet waard is, laat dan uw vrede tot u terugkeren. En als iemand u niet ontvangt en niet naar uw woorden luistert, vertrek dan uit dat huis of die stad en schud het stof van uw voeten.*

Anderen zien echter wel een parallel met de verzen over de splinter en de balk. Zo laat Van Bruggen ons zien wat Bennett van de zaak vindt. Deze laatste wijst erop dat wanneer iemand een veroordeling klaar heeft voor de ander, dat deze veroordeling in *eigen* ogen heilig en sierlijk is. Desondanks kan men ze beter wel vóór zich houden. De parallel met vers 6 zit er dan in dat het gaat om de kwestie hoe je ermee om dient te gaan. Met een veroordeling dien je

⁶¹ Dr. Jakob van Bruggen, *Matteüs, het evangelie voor Israël*, Kok, Kampen, 2004, p. 126.

⁶² Idem.

⁶³ Donald A. Hagner, *Word Biblical Commentary, Vol. 33a, Matthew 1-13*, 1993, p. 171.

voorzichtig om te gaan en kun je beter voor je houden; zo ook met het heilige en de parels. Als die je toebehoren ga je er natúúrlijk voorzichtig mee om.

Wanneer we deze uitleg volgen betekent dat Christus zelf zijn geboden (de heilige kostbaarheden) heeft gegeven zodat de ontvanger ze zelf zou gebruiken. Degene die deze heilige kostbaarheden en de parels *niet* draagt, die moet vrezen voor het oordeel! Ja, diegene is zelfs minder dan de honden en de varkens!⁶⁴

Conclusie

Als we de beide exegeses naast elkaar leggen zien we accentverschillen. Sommige leggen de nadruk op de honden en de varkens en wijzen erop dat voor hen de parels zeker niet zijn. Terwijl anderen het accent leggen op diegenen aan wie de parels zijn toevertrouwd. Zij dienen hier verantwoordelijk mee om te gaan en deze parels met eer te dragen.

Wij zijn van mening dat beide exegeses heel goed samen kunnen. De tekst zegt dan iets over zowel de drager en bewaarder van de parels, als over hen voor wie deze schatten zeker niet zijn.

Duidelijk mag zijn dat honden en zwijnen de parels onwaardig zijn. De parels maken een zwijn niet mooier; sterker nog, ze zijn een lelijke combinatie. Een combinatie waarbij het zwijn de parels lelijker maakt, en andersom waarbij de parels het zwijn (nog) afzichtelijker maken. Voor de drager van de parels is de opdracht om de sieraden op waarde te schatten en ze te bewaren voor de honden en de zwijnen.

Concreet toegepast betekent dit dat de gelovigen hun schatten moeten bewaren en eruit moeten leven. Tegelijk moeten ze het niet geven aan hen voor wie het generlei waarde heeft. Er moet gewaakt worden om het evangelie te grabbel te gooien aan hen die er de waarde niet van in zien en het gebruiken voor spot en hoon.

⁶⁴ Dr. Jakob van Bruggen, *Matteüs*, het evangelie voor Israël, Kok, Kampen, 2004, p. 126-127.

1 Petrus 3:14-15 – Een exegese

En wie is het die u kwaad zal doen, als u navolgers bent van het goede? **Maar als u ook zou moeten lijden vanwege de gerechtigheid, dan bent u zalig. En wees niet bevreesd zoals zij bevreesd zijn, laat u niet in verwarring brengen, maar heilig God, de Heere, in uw hart; en wees altijd bereid tot verantwoording aan ieder die u rekenschap vraagt van de hoop die in u is, met zachtmoedigheid en eerbied.** En heb een goed geweten, opdat in datgene waarin zij kwaad van u spreken als van kwaaddoeners, zij beschaamd gemaakt worden die uw goede levenswandel in Christus belasteren.

Petrus heeft deze brief geschreven aan de ‘vreemdelingen in de verstrooiing in Pontus, Galatië, Kappadocië, Asia en Bithynië’ (1:1). En in vers 2 lezen we dat Petrus ze *uitverkoren* vreemdelingen noemt. Hiermee kan hij de Joden in de diaspora bedoelen, maar ook de niet-gelovigen die een geloofskeuze gemaakt hebben en daarmee feitelijk tot vreemdeling voor hun eigen omgeving zijn geworden. Dat Petrus schrijft aan ‘uitverkoren vreemdelingen’ betekent dat het gaat om door God uitverkoren vreemdelingen, ‘maar niet zonder geestverwanten. Daarmee is reeds in de aanhef van de brief zowel het voorrecht als de problematiek van de christenen in Klein-Azië aangeduid.’⁶⁵ Petrus wil de gelovigen bemoedigen om vol te houden in hun onchristelijke omgeving. Niet in passieve zin, maar juist actief. In 3:8-12 (het gedeelte dat we direct vinden voor het door ons uitgekozen gedeelte) geeft weer wat Petrus eigenlijk wil zeggen over de houding van de gelovigen: ‘de broeders liefhebben, het goede doen, de vrede zoeken en een zegenende houding aannemen’.⁶⁶

In de context van dit gedeelte doet Petrus een beroep op christenen om onder alle omstandigheden het goede te blijven zoeken. Dat is de grondtoon waarop dit gedeelte is gebouwd. Want als we goed doen, wie zal daar dan kwaad op reageren?

Toch gebeurde dit wel. Herodes bijvoorbeeld had Petrus zelf gevangen gezet en Jakobus laten vermoorden. Maar ondanks dat bleef Petrus het goede navolgen. Hij vindt zelfs vreugde en hij ‘feliciteert’ er de gelovigen mee: ‘Maar als u ook zou moeten lijden vanwege de gerechtigheid, dan bent u zalig’. En dan gaat Petrus door: ‘wees niet bevreesd (...), laat u niet in verwarring brengen, maar heilig God, de Heere, in uw hart’. Eerst geeft hij dus aan dat ze niet bang hoeven te zijn voor de dreiging van de heidenen. En al laat die dreiging niemand

⁶⁵ Dr. P.H.R. van Houwelingen, *1 Petrus*, Rondzendbrief uit Babylon, Kok, Kampen, 1991, p. 31.

⁶⁶ Idem. p. 37.

koud, ze hoeven er niet door verward te raken. ‘Hoe meer iemand bedacht is op de Medestander, des te minder men beducht zal zijn voor de tegenstander’.⁶⁷

Petrus plaatst vrees voor de vijand tegenover de heiliging van de Heere. Dat laatste is een heel persoonlijke zaak, een oproep voor de gelovige om zich in de kern van zijn bestaan betrokken te weten op God.

En dan komt het gedeelte waar we naar uitkijken. Want een mens kan moeilijk zwijgen over iets wat hem overweldigd en aangrijpt in het diepst van zijn wezen. Wat brengt vers 15b en 16 met zich mee?

Petrus roept de gelovigen op om verantwoording af te leggen voor de wereld. Het gaat echter om ‘verantwoording’⁶⁸ dat erop duidt dat er een vraag is. Overal waar het evangelie komt rijzen vragen; vragen te beantwoorden staat volgens Van Houwelingen op dezelfde voet als evangelisatie. Letterlijk zegt hij ‘Evangelisatie is in wezen niet anders’.⁶⁹

Deze vragen gaan vaak over gebruiken, over zichtbare zaken van een christen of van een gemeente. ‘Meestal cirkelen die vragen rond het levensgeheim van de gemeente, dat tegelijk een publiek geheim is: de hoop die onder christenen bestaat.’⁷⁰

Een christen moet zich bij het geven van verantwoording realiseren dat hij tegenover God staat, daarom moet het gepaard gaan met ‘zachtmoedigheid en eerbied’. Voor een mens hoeft men niet te vrezen, maar men moet wel verbonden blijven aan God.

Het is belangrijk om een zuiver geweten tegenover God te hebben en om zuiver te wandelen. Dan zal het ongelijk van de lasteraars daarmee worden aangetoond.

Implicaties voor de docent levensbeschouwing

Er zijn in elk geval twee belangrijke noties uit deze exegese te halen. Ten eerste dat de gelovige – in welke omgeving hij zich ook bevindt – te allen tijde verbonden moet zijn met de Medestander (Van Houwelingen gebruikt deze term). Het besef van de Medestander overwint de angst voor dreiging van de tegenstanders. Dit is een grondnotie die we vast moeten houden.

Ten tweede is het belangrijk om vast te houden dat het bij verantwoording gaat om een antwoord op een vraag. Dat er een vraag is, maakt het antwoord relevant. In zekere zin is de vraag het bestaansrecht van het antwoord. Wanneer er antwoorden worden gegeven op vragen

⁶⁷ Idem. p. 124.

⁶⁸ Idem. p. 125.

⁶⁹ Idem.

⁷⁰ Idem.

die er niet zijn dan vinden ze geen grond. Dat zal erin resulteren dat wat er wordt gezegd op ‘de weg zal vallen’. Het vindt geen grond om wortel te schieten.

Maar worden er wél vragen gesteld, dan moet je ook bereid zijn om met zachtmoedigheid en eerbied – voor God – je te verantwoorden.

Hoofdstuk 3 in het perspectief van hoofd- en deelvraag

Wat heeft dit hoofdstuk ons nu te zeggen over de verhouding van de beide teksten? Oftewel: *Hoe verhoudt ‘het beschermen van het geheim’ zich tot ‘het verantwoording afleggen van de hoop’?*

Allereerst wordt er met het ‘afleggen van verantwoording over de hoop die in de gelovige is’ nergens bedoeld: te grabbel gooien. Wees juist bereid om verantwoording af te leggen wanneer daar naar wordt gevraagd. Je moet dus wel iets zeggen. De vraag is dan *wat* je zegt. Doe je Gods genade niet tekort met dat *wat* je zegt? Als gelovige is ook de docent verantwoordelijk om op de ‘parels te passen’.

Eigenlijk is de vraag: hoe leg je verantwoording af terwijl je ook het geheim beschermt? In deze vraag zitten twee elementen opgenomen die tot nu toe richtinggevend zijn geworden.

1. De docent wil verantwoording afleggen
2. De docent wil ervoor waken dat het mysterie van Gods genade zal vervlakken.

Ook als we teruggaan naar de hoofdvraag waarin wordt gevraagd *‘hoe kan hij hiermee omgaan?’* dan hebben we bovenstaande richtingen al te pakken.

Hoofdstuk 4

Dan komen we bij de vraag ‘wat kunnen we er nu mee?’. Kortom: welke praktische toepassing kan er gemaakt worden? Dit blijkt een lastige vraag te zijn. Want wanneer is het concreet genoeg? Als er een model ligt, of een stappenplan? Iets als een model of stappenplan mag nooit een doel op zichzelf zijn, maar zal altijd een hulpmiddel moeten zijn om bepaalde principes methodisch in acht te nemen. In dit onderzoek is het lastig om zoiets te ontwerpen. Wat we wel kunnen doen is bepaalde richtlijnen, aanbevelingen of handvatten verwoorden. Deze kunnen dan door de docent worden meegenomen in de omgang met de leerlingen.

Dit deel schrijven we aan de hand van de volgende deelvraag: *‘Wat zijn gezien de uitkomsten van het onderzoek aanbevelingen voor de docent levensbeschouwing in de omgang met de spanning tussen het mysterie en de seculiere context?’*

Conclusies, aanbevelingen en gedachten ontleend aan de behandelde deelvragen:

1. De narthex is een functioneel model maar men dient er wel voorzichtig mee om te gaan. De ontmoetingen en confrontaties die daar plaatsvinden, veronderstellen openheid en kwetsbaarheid. De docent moet dit koesteren en ervoor waken dat de narthex wordt dichtgestopt met clichés van het christendom. Ten eerste omdat leerlingen en hun wereld serieus genomen dienen te worden en ten tweede omdat de christelijke levensovertuiging geen stoplap of propagandamiddel mag worden.
2. Leerlingen hebben behoefte aan ‘geleefd geloof’. De docent kan daarvan een voorbeeld zijn. Wanneer hij in staat is om niet te spreken in levenloze geloofstermen, maar in taal waarin de relevantie van zijn overtuiging naar voren komt dan worden leerlingen daardoor aangesproken. De docent heeft nu eenmaal meer meegemaakt en is nu eenmaal verder gevormd dan de leerlingen. Hij mag zichzelf zien als ‘levensbeschouwelijk expert’. Hij kan hierin een aansprekend voorbeeld zijn. Het is jammer als een docent uit angst voor indoctrinatie of catechetisch onderwijs zijn mond houdt.
3. Bonhoeffers angst ligt erin dat de genade van het evangelie tot gemeengoed wordt gemaakt. Dat gaat dan ten koste van de diepte ervan en resulteert in vervlakking. En iets dat weinig waard is, is niet bijzonder en het nastreven niet waard.
Daarnaast komt nog het feit dat men het mysterie van het geloof niet snapt, tenzij men hierin deelt. Dus kortom: men *kan* het mysterie niet uitleggen en als men het probeert treedt er alleen maar vervlakking op. Om dat te voorkomen wil hij het mysterie een

mysterie laten. Wat kan de docent dan wel? Hij kan *wel* uitleggen waarom het mysterie een mysterie moet blijven! Aan het slot van dit deel volgt een voorbeeld dat hierbij aansluit.

4. Het geloof kan niet onder woorden worden gebracht. Er moeten dus andere vormen gezocht worden om met dat geloof om te gaan. Een van de belangrijkste vormen is het geloof te *vieren*. Dat doe je met mede-gelovigen. Deze opvatting is een aansporing voor iedere docent om deel uit te maken van een gemeenschap met gelovigen.
5. Gelovigen hebben de opdracht om de ‘parels’ te bewaren en eruit te leven. Zij moeten ervoor waken om deze schatten te werpen voor hen die de rijkdom er niet van inzien en het zullen vertrappen. Of om het treffend te zeggen met een docent die geïnterviewd werd: je moet geen mooie bloemen zetten in het huis waar verbouwd wordt. Dat past niet bij elkaar. Een gelovige dient voorzichtig om te gaan met datgene dat aan hem is toevertrouwd.
6. Voor een docent is het belangrijk om verbonden te zijn aan de ‘Medestander’. Vanuit dat gegeven kan en mag hij te allen tijde bereid zijn om verantwoording af te leggen van datgene dat hem drijft. Het is wel belangrijk om te onderkennen of daar behoefte aan is. Hij moet geen antwoorden geven op vragen die er niet zijn.
7. Opvallend is dat niet iedere docent een spanning ervaart tussen zijn eigen wereld en die van de leerlingen. Een zegt zelfs: ‘We leven in dezelfde wereld en we zijn allemaal mens, dus geen twee werelden. Ik heb wel andere normen en waarden dan mijn leerlingen’. Als we Bonhoeffer goed begrepen hebben dan ligt dit in de lijn waarin hij denkt. We hebben niet de opdracht om al met een been in de hemel te gaan staan, maar om *mens* te zijn. Niet in alle onrecht en zondige zaken, maar in het nemen van verantwoordelijkheid, het mee-lijden in deze wereld, het dienend aanwezig zijn en in het nastreven van recht.
8. Bij punt 3 is verwezen naar een voorbeeld van hoe een docent het geheim geheim kan laten.

Een voorbeeld dat zich hier uitstekend voor leent is het huwelijk. Het huwelijk is een formele instelling waarbinnen twee mensen zich met elkaar verbonden weten. Wanneer een van de huwelijkspartners gevraagd zal worden of hij die verbondenheid onder woorden kan brengen zal hij misschien een poging wagen. Woorden als: er voor elkaar zijn, zorgen, genieten en dergelijke zullen waarschijnlijk worden gebruikt en al deze termen kunnen nader worden uitgelegd. Maar stel dat die persoon – nadat hij zo’n 15 minuten de huwelijksband heeft omschreven – gevraagd zal worden: ‘En is dat

het?’ dan zal hij ‘nee’ moeten zeggen. Hij heeft het proberen te omschrijven, maar het is meer dan dat! Die huwelijksband laat zich niet in woorden uitdrukken. Hij kan het wel proberen, maar hoe druk je woorden als liefde en intimiteit uit? Hoe meer woorden hij vuil maakt aan de uitleg hiervan, hoe platter ze worden. Je kunt er gemakkelijk grapjes over maken en het resultaat blijft hetzelfde: je kunt niet met woorden overbrengen wat ze inhouden. Sterker nog, op een gegeven moment doen ze zelfs afbreuk. Het hart heeft nu eenmaal redenen, die de rede niet kent (om Pascal er nog even bij te halen).

Kortom: het huwelijk, de liefdesband laat zich niet in woorden uitdrukken. En toch is die er! Want je maakt hem iedere dag mee!

Hoe maak je die dan mee? Door je eraan over te geven. Wanneer je je hart opent voor de liefde van de ander en je vol vertrouwen in de relatie stort, dan maak je het mee.

Dit is een concreet voorbeeld waarin duidelijk wordt dat woorden niet altijd de oplossing zijn. Om het huwelijk, de liefdesband zo mooi mogelijk te houden moet het juist een mysterie blijven! Zo is dat ook met God en Zijn heil.

Het verslag in perspectief van de hoofdvraag

De hoofdvraag aan het begin van het onderzoekje was: *Hoe kan de spanning worden geduid die een christelijke docent LB ervaart tussen zijn levensovertuiging en die van zijn leerlingen, en hoe kan hij hiermee omgaan?* In de loop van dit verslag zijn we wat wijzer geworden.

Zo weten we dat de spanning tussen de levensovertuiging van de christelijke docent en tussen zijn seculiere leerlingen verschillend wordt beleefd. Voornamelijk op het vlak van normen en waarden liggen grote verschillen tussen docenten en leerlingen.

Alle docenten willen graag dat leerlingen de meerwaarde en relevantie van geloof in God gaan inzien. Tenslotte is dat ook het grote verschil in opvatting tussen docent en leerling. Deze verschillen zijn in zichzelf legitiem. Iedereen is anders gevormd. De vraag is echter: hoe kan men daar mee omgaan?

Hierin is een belangrijke stem van Bonhoeffer geweest. Hij waarschuwt ervoor om niet ten koste van alles het geloof in God uit te leggen. Daarmee gooi je parels voor de zwijnen. Als leerlingen namelijk te vaak woorden als ‘God’, ‘genade’, ‘liefde’ e.d. horen dan bestaat het gevaar dat ze uithollen. En als een docent daar schuldig aan is, doet hij Gods genade dan niet tekort?

Vanuit dit verslag kunnen we leren dat we het geheim van het geloof niet ten koste van alles moeten uitleggen. Wel kunnen we uitleggen *waarom* het geheim, geheim moet blijven.

Tevens mogen we bereid zijn om te allen tijde verantwoording af te leggen op momenten dat leerlingen daarnaar vragen. Dit moet wel met tact en voorzichtigheid gebeuren, waarbij docenten

moeten opletten dat ze niet iets gaan uitleggen wat ze niet kunnen. Samenvattend kunnen we zeggen: Leef als christen-mens en neem je verantwoordelijkheid in de samenleving. Dien de ander en lijd met hem mee. Vier het mysterie, leef daaruit en bescherm het.

Vanuit Bonhoeffers leven is zijn angst wel te begrijpen. Hij leefde in de periode waarin Hitler in Duitsland aan de macht was. Veel mensen die er in die periode afschuwelijke praktijken op na hielden, beriepen zich op God en deed aanspraak op Zijn genade. Het leek alsof het voor iedereen was weggelegd. Volgens Bonhoeffer was genade goedkoop geworden.

Nawoord:

Dit onderzoekje heeft voor mijzelf veel verhelderd. Ik heb er mee geworsteld, hoe om te gaan met mijn geloof? Na dit verslag ben ik gewaarschuwd om geen propaganda te gaan voeren en om de leerlingen met hun vragen serieus te nemen en niet 'af te blaffen' met mijn waarheid. Ik ben het woord 'lijden' in ander perspectief gaan zien. Lijden is niet uitgelachen worden, het is in veel gevallen zwijgen. Christus is voor mij waarheid en dat heeft veel impact in mijn leven. Daarover te moeten zwijgen is lijden.

Ik ben ook aangespoord om met de Medestander mijn beroep uit te oefenen. Niet als vijand van de leerlingen, integendeel: juist als mede-mens. 'Werelds' worden in dezelfde wereld als ieder ander. Maar wel met een geheim in mijn hart, waarvan iedereen mag weten. Maar de meeste tijd zal het opgesloten liggen.

Bijlage A1

Literatuur:

- Richard R. Osmer, *Practical Theology*, an introduction, Grand Rapids, Michigan, 2008.
- Bert Roebben, *Godsdienstpedagogiek van de hoop*, Grondlijnen voor religieuze vorming, Leuven/ Voorburg, Acco, 2007.
- Gerard Dekker, *Het zout der aarde*, Bonhoeffers visie op de kerk, Ten Have, Baarn.
- Korthagen, F. & Vasalos, A., *Levels in reflection: Core reflection as a means to enhance professional development*. Teachers and Teaching: Theory and Practice, 2005.
- H.J.J. van Schijndel, *religie, geloof, disciplina arcani*, Bonhoeffers disciplina arcani en de religie van het geloof, J.H. Kok, Kampen, 1978.
- Eberhard Bethge, *Dietrich Bonhoeffer*, Theoloog – christen – tijdgenoot, Utrecht en Baarn, resp. Ambo – Bosch & Keuning n.v., 1966.
- Dietrich Bonhoeffer, *Verzet en overgave*, Amsterdam, H.J. Paris.
- Dr. Jakob van Bruggen, *Matteüs*, het evangelie voor Israël, Kok, Kampen, 2004.
- Donald A. Hagner, *Word Biblical Commentary, Vol. 33a*, Matthew 1-13, 1993.
- Dr. P.H.R. van Houwelingen, *1 Petrus*, Rondzendbrief uit Babylon, Kok, Kampen, 1991.

Internetsites:

- TGL themakatern, *Kerk in beraad*, nr. 4/2005; zie ook:
<http://tgl.be/tgl/mdetail/29144/339/kerk-in-beraad>

Bijlage B1 – Opzet diepte-interview

Diepte-interviews

Het interview heeft als doel om een beschrijving te geven van de verhouding tussen de spirituele laag van de docent met een christelijke levensovertuiging en de overwegend seculiere context waarin hij werkt. De seculiere context zijn de leerlingen die zich niet verbonden voelen aan een specifieke godsdienst.

Criteria om in aanmerking te komen voor een interview zijn als volgt:

1. De docent moet zichzelf christen noemen.
2. Hij moet het vak Levensbeschouwing geven.
3. De leerlingen moeten merendeels seculier zijn. Dat wil dus niet zeggen dat er geen enkele moslim, christen of anders-gelovige in de klas mag zitten. Waar het wel om gaat is dat de meeste leerlingen zich niet verbonden voelen aan een bepaalde godsdienst.

Het interview is halfgestructureerd opgezet. Dat wil zeggen dat er vaste onderdelen zijn waarnaar ik wil vragen, waarbij het eventueel mogelijk is om op een bepaald onderdeel door te vragen.

Het interview ziet er als volgt uit:

1. Laat het ui-model zien en licht dit eventueel toe. Vervolgens: wilt u proberen om de binnenste laag in uw eigen leven te beschrijven.
- VB: Binnenste laag is laag van 'betrokkenheid' of 'spiritualiteit'. Wat drijft je ten diepste om de lessen te geven? Welke boodschap – die jou diep raakt – ligt ten grondslag aan de lessen? Wat vind jij nu eigenlijk de zin van de lessen die je geeft?
2. Verwijzend naar antwoord bij '1': Denkt u dat leerlingen hier wel eens iets van merken? Zo ja, op welke wijze?
 - a. Een voorbeeld?
3. Hoe belangrijk vindt u het dat leerlingen iets meekrijgen of opmerken van uw betrokkenheid of 'binnenste laag'?
 - a. Waarom?
 - b. Hoe ver zou u gaan om leerlingen hierin te laten delen?
 - c. Zijn er grenzen?
4. Uw betrokkenheid ligt ten grondslag aan uw handelen. Soms komt dit expliciet ter sprake, maar in de meeste gevallen zal dit gewoon impliciet aanwezig zijn. Zijn er momenten dat uw overtuiging op een of andere manier ter sprake komt?
 - a. Hoe reageren leerlingen daar dan op?
 - b. Zijn er reacties waarin u zich met uw overtuigingen totaal niet begrepen voelt?
 - c. Voorbeeld?
5. Kent u momenten waarop u met (een) leerling(en) spreekt over de geheimen van geloof en leven? Vaak onverwachte momenten, kwetsbaar, en soms ook zo weer voorbij. Ter Horst noemt dit 'Gouden momenten'. (bron: J.M. Praamsma, *Het goede leven. Verkenningen in het landschap van de christelijke pedagogiek*, http://www.geschiedenisfun.nl/joomla/index.php?option=com_content&view=article&id=55&Itemid=53)
 - a. Wat maakt dit een gouden moment?
 - b. Zijn er bepaalde voorwaarden om zo'n moment mee te maken?
6. Heeft u hierin 'zwarte of negatieve momenten' meegemaakt?
 - a. Wat maakt dit een negatief moment?

7. Tot slot: dit korte interview heeft als doel om de verhouding te beschrijven tussen die overtuigingen van de docent en de seculiere context. Kunt u vertellen hoe bij u die twee werelden zich tot elkaar verhouden?
- Zijn er momenten waarop die twee werelden met elkaar op gespannen voet staan?
 - Hoe gaat u daar dan mee om?

Bedankt voor het interview

Aanhangsel diepte-interview: Ui Model

Figuur 1: Het ui-model geeft een gelaagdheid aan in het functioneren van leraren

Bijlage C1 – Interview met docent 1

Hoe beschrijft de docent zijn ‘laag van betrokkenheid’? Ofwel waar hij (m/v) het voor doet?

Voor de opleiding leraar zat ik in de IT. Ik vroeg me af of ik dit wilde blijven doen. Heb ik dan genoeg voldoening? Ik vond van niet. Dus heb ik er voor gekozen om het vak LB te gaan geven. Om daar met leerlingen over te praten. Toen ik 27 jaar was ben ik radicaal bekeerd. Ik wil sowieso iets doen met het evangelie, ik wil iets doen voor God. En als leraar kan ik ontzettend veel mensen direct bereiken. Ik ben overtuigd van het belang van het koninkrijk van God.

Merken de leerlingen hier wat van?

Ik heb de leerlingen nu nog maar heel kort. Maar vanuit mijn ervaring op andere scholen weet ik dat leerlingen daar zeker wel wat van merken. Ik weet dat ik leerlingen een jaar heb. In het begin vragen leerlingen wat ik ben, wat ik geloof. Dan houd ik mij op de vlakte. Later in het jaar komen er momenten dat je komt te praten over leven na de dood. En dan vragen ze het vaak nog een keer. En dan hebben we het er over. En omdat ik met overtuiging kan brengen wat ik vind, zien ze dat ik het echt meen.

Soms vertel ik hoe ik tot bekering ben gekomen. Ik probeer ze dan ook nieuwsgierig te maken. Ik kies ervoor om het begin van het jaar niet teveel te vertellen. Later in het jaar wel. Leerlingen moeten mij namelijk nog leren kennen. Als ik mezelf in het begin te sterk profileer gaat dat tegen mij werken. Verhalen gaan naar collega's en ouders en worden gemakkelijk verkeerd verteld. Daarom vind ik het belangrijk dat ze weten wie ik ben voordat ik het vertel. En ik wil hen ook niet mijn mening opleggen. Er moet een 'open basis' zijn. Van daaruit kunnen we het jaar in.

Hoe belangrijk is het voor de docent om leerlingen te laten delen in zijn overtuigen?

Heel belangrijk. Daarom ben ik leraar geworden. Als ik dat niet kon laten merken dan zou het voor mij geen zin hebben. Als ik LB zou geven volgens het boek, dan zou het saai worden, maar ook de drijfveer zou weg zijn.

Hoe ik het vertel hangt af van de school. Op deze school zet ik alle visies over bijvoorbeeld dit leven, onder elkaar. Visies van het humanisme, Islam, Jodendom enz. En de laatste daar zet ik puntjes. Daar moeten leerlingen iets invullen. Boven het blaadje zet ik dan met dikke letters 'de waarheid'. Want niet alles kan waar zijn. Niet alle godsdiensten zijn hetzelfde. Hoewel dat wel vaak wordt gezegd in onze pluralistische samenleving. Maar niet alles kan tegelijk waar zijn. Jezus, zegt dat er maar 1 God is en Allah zegt hetzelfde. Leerlingen leren dan dat niet alles hetzelfde is of op hetzelfde neerkomt. Voor leerlingen is mijn overtuiging een mening. Voor mij is het echter de waarheid! Er kan maar één waarheid zijn. Iedere leerling moet voor zichzelf achter de waarheid komen. Met zo'n model relativeer ik ook wel de mening van de seculiere school. Want ook dat is maar een mening.

Hoe ver gaat de docent in het delen van zijn overtuiging?

Bij wat ik vertel kijk ik voordurend wat wijs is. Ik houd bij alles in de gaten dat de school seculier is, maar ik weet dat bij alles wat ik zeg de directeur erbij kan zijn.

Ik vertel alleen maar als er vragen zijn en nieuwsgierigheid is.

Hoe reageren leerlingen hierop?

Op mijn bekeringsverhaal hebben ze niet zo veel te zeggen (atheïst naar christen). Ik merk ook dat mijn meningen wel binnenkomen. Dat ze het met respect aanhoren. Dat merk ik aan de manier waarop ze kijken en de manier waarop ze luisteren.

Komt het voor dat de docent het evangelie uitlegt en het idee heeft dat leerlingen het totaal niet begrijpen?

Soms moet je dingen 2 keer vertellen. Mijn overtuigingen zijn vaak kwetsbaar. Als ze het niet begrijpen en verkeerd door vertellen dan kan dat vervelend zijn. Maar leerlingen kunnen vragen stellen en op een gegeven moment ben ik ook niet meer verantwoordelijk voor hoe ze het opvatten.

Meestal vertel ik ervaringen. Ik vertel het evangelie niet in 4 stappen. Ik vertel over mijzelf, wie ik was en wat er veranderd is.

Dingen als het evangelie vertel ik graag kort en bondig. Ik weet dat dingen overkomen. Een enkele keer gebeurt het dat een leerling vraagt 'dus iemand die niet gelooft zoals u, die komt in de hel'. Dan vertel ik dat ik dat zo niet heb gezegd, maar dat iedereen die het evangelie gehoord heeft en in Jezus gelooft in de hemel komt en dat God dit uiteindelijk beslist.

Kent de docent een 'gouden moment'?

Moeilijk te zeggen. Heb wel momenten waarop ik iets heb verteld en waarvan ik zelf vind dat het bijzonder is. Hoe het dan precies overkomt, weet ik ook niet. Ik heb dan wel het idee dat er een 'zachte sfeer is'.

Ik zorg er wel voor dat het evangelie wel op de juiste manier wordt behandeld. Niet ieder tekstboek is daar even positief over.

Bijvoorbeeld: soms als ik het christendom behandel, staat er iets in het boek waar ik niet me uit de voeten kan en dan vertel ik: in het boek staat dit maar vroeger, in de tijd van de Bijbel dacht men anders. En dan vertel ik dingen die dicht tegen de Bijbel aanliggen. Leerlingen accepteren dat dan ook wel.

Kent de docent ook 'zwarte momenten'?

Geen negatief moment. Wel is het zo dat als de klas druk is en er geen goede sfeer is, dan sla ik bijvoorbeeld dingen zoals mijn bekeringsverhaal over. Of als er neerbuigende opmerkingen gemaakt worden, dan wacht ik ook tot een later moment. Ik wil namelijk meer overbrengen dan cognitieve kennis of emotie. Het is iets van de Geest en dat kan gestoord worden.

Hoe omschrijft de docent de spanning tussen zijn overtuigingen en die van zijn leerlingen?

Het gebeurt bij LB vaak dat er spanning is. Die merk je het hele jaar door. Dat merk je aan opmerkingen van leerlingen, zoals zij praten over bijvoorbeeld Joden. Die spanning merk je niet alleen wanneer je het evangelie probeert uit te leggen. Je weet dat die spanning er is omdat je als 'licht' in de duistere wereld bent. En niet alleen bij leerlingen maar ook bij burens, vrienden, collega's, familie enz.

Hoe gaat de docent met de spanning om?

Ik realiseer me dat het er is. Ik erken het als zodanig en hoef die spanning niet op te heffen. Ik moet sterk staan in mijn eigen geloof. Ik hoef het niet altijd naar buiten te brengen. Ik moet daar wijs en slim en arglistig mee om gaan. Een rotsvaste overtuiging is er dat Hij die in mij is sterker is dan de wereld. Ik hoef niet te winnen. Ik ervaar wel verantwoordelijkheid. Bijv. Om te delen. Maar niet om te overtuigen en een mening op te leggen.

Bijlage C2 – Interview met docent 2

Hoe beschrijft de docent zijn ‘laag van betrokkenheid’? Ofwel waar hij (m/v) het voor doet?

Waar ik het voor doe is dat ik hoop dat kinderen allereerst het evangelie goed uitgelegd krijgen en dat ze het liefst zo aangetrokken zullen worden dat ze het christelijk geloof aannemen en dat ze een relatie met Jezus krijgen

Merken de leerlingen hier wat van?

Ze zullen mijn christen- zijn wel merken, alleen denk ik niet dat ze het merken in de zin van dat ze erin gepusht worden. Dat is ook niet mijn inzet. Ik hoop wel dat ze de keuze maken, maar dat is een vrijwillige keuze die ik niet ga pushen. Ze moeten eerlijke kennis krijgen en ik hoop dat ze daar door worden aangetrokken en dat de HG werkt en dat dat vrucht gaat dragen.

VB dat je christen bent. Meestal stellen leerlingen vragen daarover. Is het een eerste klas dan zou ik dat in het begin wel duiden, maar niet verder uitleggen. Zijn we met het christendom bezig, dan kan het zijn dat ik daar iets dieper op inga. Als je iets vertelt uit eigen ervaring (meestal ongepland), bijv. Onze baby kwam ter sprake, dan leg ik uit waarom ik dat een wonder vind. Dat ik daar het werk van God in zie.

In andere gevallen kun je een getuigenis laten zien of zelf daarover vertellen. Bijvoorbeeld wonderen o.i.d. en dan merk je dat ze dat interessant vinden. Dat is dan echt en authentiek.

Hoe belangrijk is het voor de docent om leerlingen te laten delen in zijn overtuigen?

Als je het christendom uit ons onderwijs zou weghalen dan zou het vak voor mij niet meer aantrekkelijk zijn. Ik had er al moeite mee dat christendom zo’n beperkt gedeelte van het curriculum is, maar dat valt nu wel mee. Als ik mijn ei niet meer kwijt kan, dan heeft het voor mij geen zin.

Grenzen? Ik vertel altijd wel iets van mijzelf, ik wil altijd wel iets opgooien want anders wordt het allemaal zo theoretisch. Ik deel altijd wel iets hier en daar. Hoeveel dat is, dat gaat in samenspel met de klas. Hebben zij vragen dan ga je door, dan willen zij ook luisteren. Hebben ze weinig animo of interesse dan ben ik daar terughoudender in. Als blijkt dat het aversie opwekt of dergelijke dan ga ik het niet doordrukken.

Hoe reageren leerlingen hierop?

Zij reageren daar heel breed op. Vergelijkbaar met de gelijkenis van de zaaier. In eerste instantie vaak interesse bij een deel van de klas. Een ander deel boeit het niet echt. Een paar leerlingen gaan doorvragen uit eigen interesse of hebben iets van huis uit meegekregen in de zin van ‘mijn vader was vroeger gelovig, nu niet meer en hoe komt dat?’

En dan heb je altijd wel een paar die het belachelijk vinden en er lacherig over doen. Zij reageren dan bijv. negatief. Bijvoorbeeld als je het hebt over opstanding uit de dood dan doen ze lacherig of als je een aflevering van “Gordon zoekt God” laat zien dan hebben ze ook zoiets van ‘ja hoor’.

Ik laat altijd ruimte voor de geïnteresseerde groep maar ik blijf altijd bij het curriculum. Hoewel ik het geen probleem vindt om daar af en toe eens een beetje van af te wijken. Maar in een klas waar een deel wel en een deel niet mee wil gaan dan ga ik niet het deel dat niet mee wil heel erg meentrekken.

Komt het voor dat de docent het evangelie uitlegt en het idee heeft dat leerlingen het totaal niet begrijpen?

Soms gebeurt het dat ik het evangelie uitleg in 4 stappen. Laatste stap is dat iedereen zelf een stap moet zetten. Als ik opstanding uitleg dan is dat moeilijk voor ze te begrijpen. Eerst al waarom moet Jezus sterven en als Hij is gestorven waarom moeten wij dan nog sterven. Ik heb een nieuw modelletje ontwikkeld. Ik trek een wit shirt aan en die plak ik vol met zwarte stickers. En dan leg ik uit dat door geloof in God de stickers van mij afgaan en op het kruis gaan (dat ik op het bord heb getekend). Dit is een plaatje en dat blijft hangen. Soms vinden sommige leerlingen het wel belachelijk, maar ze kunnen het wel onthouden. Ik geloof dat de HG ze altijd zoiets in herinnering kan brengen op een later moment.

Kent de docent een ‘gouden moment’?

Ja hoor, soms in de klas als iemand een vraag stelt. Soms als leerlingen een op een naar me toe komen. Zoals dat ene meisje dat naar me toe komt en vertelt dat haar vader vroeger gelovig was, maar nu niet meer omdat hij niets van God merkte. Daar praat je dan over door: zoekt hij? En waar zoekt hij?

Of een leerling in een klas die zegt: als ik nou christen zou willen worden, hoe zou je dat dan moeten doen? Die leerling was kritisch maar ook open. Hij had veel vragen. Dan denk ik dit is leuk. Je proeft dan dat het niet bij kennis is gebleven maar dat er ook honger is gekomen.

Zwart moment

Dat zijn die momenten dat je iets laat zien/ uitlegt en dat ze dat belachelijk vinden. Reacties als “ja hoor”, ofzo. Dan laat ik zien hoe God leiding kan geven in het leven van mensen. Maar zoals bij Gordon dan denken leerlingen dat ze in scene hebben gezet. Ik vind dat dan voor de kinderen zelf jammer, want ik wilde ze iets meegeven en dat pakken ze dan niet.

Vergelijkbaar met de zaaier. Ik zaai en niet iedereen pakt dat goed op. Onze taak als christen is op deze school om te zaaien.

Hoe omschrijft de docent de spanning tussen zijn overtuigingen en die van zijn leerlingen?

In eerste instantie ben ik geneigd om te zeggen dat dat nog wel meevalt. Het zal eerder zijn dat wanneer er geen interesse is. Maar dat geldt ook voor andere onderwerpen als Islam. Op een christelijke school kan die spanning misschien nog wel groter zijn als jij als ‘geestvervuld’ christen daar gaat lesgeven, ook dan willen leerlingen vaak niet mee.

Maar in de praktijk vind ik die spanning nog wel meevallen. Voorbeeld een moslim leerling vroeg bij binnenkomst ‘bent u christen? En vervolgens zei hij: ‘Van mijn vader mag ik geen les krijgen van een christen’. Dan zeg ik niet zoveel en in de loop van het jaar komt ie erachter dat ik wel christen ben. Maar dan heeft hij wel alle lessen gevolgd en maakt hij er geen probleem meer van.

Bijlage C3 - Interview docent 3

Hoe beschrijft de docent zijn 'laag van betrokkenheid'? Ofwel waar hij (m/v) het voor doet?

Alle kinderen die ik in mijn lokaal heb zie ik als Gods kinderen. Zo zie ik elk mens. Als geschapene en geliefde van God. Ik zie het als allemaal waardevolle individuen aan wie ik ingrediënten kan aanbieden zodat ze een zinvol leven kunnen hebben. Ik beschrijf het als een 'vol-leven'. Niet volmaakt, maar je hebt bepaald ideeën over hoe je als mens bent bedoeld. Eenheid: geest ziel en lichaam en over dat God met ons een wil zijn. Van daaruit werk ik. Het heeft te maken met mystagoog zijn. Als voorganger ben je mystagoog. Je gaat zelf door dingen heen en je neemt mensen mee op reis op hun weg. Zo doe ik het eigenlijk. Leerlingen hebben een gids nodig. Ik ben zelf lichamelijk, psychisch en geestelijk door dingen heen gegaan en omdat je een gids nodig hebt kan ik dat nu zijn. Leerlingen hebben vaak geen gids, geen ouders die dag doen. Ik wil ze gidsen, leiden.

Merken de leerlingen hier wat van?

Ja, dat merken ze. Ik verwoord dat ook. Bijv. Ik heb het over seksualiteit (over zoiets praat ik als ik een goede relatie heb met een klas). Ik had het met een 3^e klas over schoonheid als ruilwaarde. Een op de zoveel vrouwen heeft seks met de baas voor promotie. Dan vertel ik dat dat me raakt en dat ik het daar over wil hebben. Dan vraag ik wie praat er met z'n ouders over seks? Dan zijn er dan 3 ofzo. Ze worden gevormd door wat ze zien. Ik vertel dan ook dat dit me aan het hart gaat. Ik wil ze dingen aanbieden over identiteit waar ze echt wat aan kunnen hebben.

Ik bied het aan als een 'spel'. Als ze de eerste jaar binnenkomen en ze vragen wat bent u? Dan zeg ik: dat is geheim. Dan worden ze nieuwsgierig. Als ik direct zeg dat ik in Jezus geloof dan kan het zijn dat de deuren dicht gaan. Ik probeer ze nieuwsgierig te maken. Dat is een spel. Het kan dat leerlingen vragen wat vindt u van geesten of glaasjesdraaien. Of leerlingen die vragen: wat geeft uw leven zin? Dan vertel ik over menselijk aspecten, dat je mensen nodig hebt. En dan later vertel ik dat ik geloof dat van God komt. Het moet voelen als een gewoon onderdeel van het leven.

Pas hadden ze allemaal NT-tjes gekregen. Toen lieten dat trots zien. Ze weten mij dan wel te vinden. Maar ik let wel op hoe ik dat doe.

Hoe belangrijk is het voor de docent om leerlingen te laten delen in zijn overtuigen?

Ik vind het belangrijker dat ik hun dien in plaats van dat zij mijn doel dienen. In het begin was ik gespitst op dat ik een roeping had daar. Ik zie dat ik daar ben geplaatst om hun te dienen, om iets toe te voegen aan hun leven. Natuurlijk vind ik het belangrijk om te merken dat het lukt. Als het lukt word ik daar blij van. Als het niet lukt dan ben ik gewoon docent. Ik ben niet bezig om ze bij Jezus te brengen zoals in de oude evangelisatie methode.

Hoe ver gaat de docent in het delen van zijn overtuiging? Zijn er grenzen?

Ik ga nooit verder dan de grens van leerlingen, die merk je non verbaal, of aan de sfeer in de klas. Ik had een keer in een eerste klas over christendom. Zij hadden vragen over hemel en hel en daar ging ik het met ze over hebben. Ik had het nooit over de hel moeten hebben. Dat ging te snel. Er kwam veel vijandschap. Ik moet dus niet verder gaan dan waar ze zelf zitten. Je moet continue blijven voelen van hoe staan de gezichten, hoe is de sfeer? Jezus sluit ook altijd aan bij de mensen en ik moet daar ook vele energie in steken en er voorzichtig in zijn. En wat is praten over God? Dat is ook praten over je leven, over de dingen die je meemaakt. Dan kan

je ook checken waar ze zitten. Ik wil altijd dat ze het goede leven kunnen kiezen en dat het ze niet opgedrongen wordt. Ik geloof dat God met elk mens bezig is en de kunst is om te ontdekken waar je kunt aansluiten.

Ik heb het idee dat ik niet rechtstreeks dingen vertel van mijzelf. Je kunt leerlingen heel makkelijk sturen en ze dingen laten zeggen wat ze niet vinden. Ik probeer vragen te stellen die niet sturend zijn, maar dat ze wel dingen kunnen ontdekken. Bijv. Hoe zou je je voelen als je met de baas had geslapen voor promotie? Dan krijg je een ander antwoord dan: wat vind je ervan dat iemand dat doet?

Soms zeg ik wel wat ik vind, maar het lastige is dat als de helft van de klas dat niet vindt dan kunnen ze zich bedreigd voelen. Ik vertel bijna nooit meningen. Wel vertel ik ervaringen. Dat plopt gewoon op en bereid ik niet voor. Dat vinden ze dan wel interessant. Maar ook dan weer wil ik dat niet alle leerlingen bij voorbaat al denken dat alles bij Jezus uitkomt. Als je Jezus hebt gevonden dan ben je heel en word je congruent. Als dat klopt dan trekt dat mensen aan tot de bron waar dat vandaan komt en hoef ik het daar niet altijd over te hebben.

Mijn persoon doet leerlingen op een of andere manier heel veel. Ik speel nooit een rol, ik ben mijzelf. Ik vertel als ik moe ben, chagrijnig, vrolijk. De vrucht van de Geest, als je die van binnenuit laat zien die merken ze. Ik heb een hekel gekregen aan gepreek. Ik wil eerst daden en dan woorden. Maar in daden zitten denk ik ook heel veel woorden. Je persoon laat zien wat je vindt.

Kent de docent een ‘gouden moment’?

Dat gebeurt vrij vaak en steeds meer. Bijv. Een jongen vroeg waar gaat dit vak over? Dan probeer ik dat uit te leggen en dat schiet er ineens een vinger omhoog en klinkt er een vraag: wat heeft het leven voor u voor zin? Dan is het ook helemaal stil en dan ga ik dingen vertellen over mijzelf, dan kan ik ook wel emotioneel worden. Dat zeg ik dan ook. En dan komen er allerlei vragen als ‘welk cijfer geeft u uw leven’. Dan kom ik ook wel uit bij God, maar dan hakkel ik ook wel. Ik wil niet degene zijn die alles al heeft en weet.

Waar ben je dan bang voor?

Meerdere redenen. Leerlingen geven zelf aan dat ze een hekel hebben aan geloof. Die deur zit ook vaak al dicht. Ik moet dus voorzichtig zijn. Maar ook ervaringen met mensen die zeggen gelovig te zijn, wat zij totaal onaantrekkelijk vinden.

Ook wel verkeerd concept van God. Als ik God noem, dan hebben zij daarbij een plaatje wat ik totaal niet bedoel. Ik heb het daarom ook meer over ‘ingrediënten’ als liefhebben.

Het heeft dus te maken met het beeld dat zij van God hebben. Ik ben er niet bang om over God te praten. Ik wil geen prachtige bloemen neerzetten als ze er nog niet passen.

Kent de docent een ‘zwart’ moment?

Ja ook. In mijn eerste jaar. Ik worstel met concept hemel-hel. Ik probeer op zoek te gaan naar een Bijbels model. Maar ik merk dat als een leerling vragen stelt, je ineens dingen uit je oude archief naar boven trekt. Iemand vroeg bijv. als je niet gelooft kom je dan in de hel? Ik reageerde totaal niet handig en zei iets als ‘sorry, dat is wat het christendom gelooft’. Toen was ik die klas kwijt. Het heeft 4 maanden geduurd voordat ik die klas weer terug had. Dat hadden zij wel vaker, bijv. ik liet Jesaja 53 lezen en dat vonden sommigen ook te ver gaan.

Ervaart de docent spanning tussen zijn wereld en die van de leerlingen?

Mijn kracht is dat ik ook gewoon straattaal kan gebruiken. Ik kan ook gewoon gek doen, ik ben enthousiast, prikkelend, bewegelijk. En ik hou van grapjes en zit op de band met

leerlingen. Dus die spanning is er niet. Dat vind ik geweldig. God is mij aan leren om meer 'werelds' te worden. In de goede zin. Ik ben gewoon net zo als bij mijn vrienden. Ik ervaar geen twee werelden. Ik ervaar maar 1 wereld. We zijn allemaal mensen en daarin zijn we gelijk.

Ik heb natuurlijk wel andere normen en waarden, maar dat heeft niet te maken met andere werelden.

Bijlage C4 - Interview docent 4

Hoe beschrijft de docent zijn 'laag van betrokkenheid'? Ofwel waar hij (m/v) het voor doet?

Mijn grootste drive is toch wel dat ik tot eer en in gehoorzaamheid aan Hem bezig ben. Dat is toch wel wat me van binnen drijft om dit te doen. Aanvankelijk was het ook wel heel nuchter: er moet ook gewoon brood op de plank komen en ik moest werk hebben.

Ik kon uit verschillende beroepen kiezen. Toen dacht ik: 'Onderwijs lijkt me leuk, en daar kan ik God dienen en kom ik zelf ook tot m'n recht'. En dat bleek te kloppen. Er waren ook wel mensen die dat tegen me hadden gezegd, zo van: 'Volgens mij is het onderwijs wel wat voor je'. En nu heb ik ook wel het idee dat God me daar wil hebben. Als er ergens iets van God moet worden verteld is het daar wel.

Merken de leerlingen hier wat van?

Ik denk het wel. Ik zie het aan die koppies als ze luisteren als ik een Bijbelverhaal vertel. Ik ben daarin ook wel heel authentiek. Wat ik zeg dan meen ik dat ook wel echt. Leerlingen vergelijken mij met mijn collega in de bovenbouw en die begint lessen met 'er is geen waarheid'. En daarin ben ik wel heel duidelijk. Ik ben heel duidelijk in dat ik in God geloof en dat ik geloof wat er in de bijbel staat. Ze vinden het prettig dat ze weten waar ik sta. Dat duidelijk. En op een of andere manier hebben ze daaraan toch behoefte. Ik ga er vanuit dat ik authentiek ben. Het niveau (Basis) heeft misschien wel iets meer behoefte aan duidelijkheid. Ze zijn natuurlijk heel zwart-wit denkend. Daar sluit ik wel bij aan door duidelijk te zijn in mijn mening.

Hoe belangrijk is het voor de docent om leerlingen te laten delen in zijn overtuigen?

Ik vind het wel heel belangrijk dat ze 'iets' meekrijgen van de hoop die in mij is. Maar ze hoeven niet te weten van mijn drive. Het is voor hen niet belangrijk om te weten waarom ik daar sta. Ik zal het heel erg vinden als ze na 2 jaar zeggen: we hebben niets van haar geleerd, in de zin van dat ik nog niet duidelijk heb kunnen maken wie God is.

Hoe ver gaat de docent in het delen van zijn overtuiging? Zijn er grenzen?

Ik ben nu bijvoorbeeld mentor. Pas had ik een les waarin van het een het ander kwam en leerlingen gingen vertellen hoe ze in het leven stonden. Daarna had ik een project met ze, maar een aantal leerlingen was aan het huilen. Toen heb voorgesteld om eerst even af te sluiten. Toen vroeg ik wie er geloofde en toen ging toch wel de helft van de vingers weifelend omhoog. Toen heb ik met ze gebeden en dat was zo fantastisch. Ik vroeg: waar kan ik voor bidden? En leerlingen noemden dingen als: dat ze kracht zouden krijgen of voor genezing voor een moeder. Als ik merk dat de klas daarvoor open staat dan kan ik wel ver gaan. Toen was er een moslimmeisje die zei dat ze niet mee kon bidden. Toen vroeg ik wat ze zelf wilde en ze zei dat ze graag haar eigen gebed wilde doen. En dat deed ze. Later gaf ze aan dit heel bijzonder te vinden. Ik ga eigenlijk best ver in het laten zien hoe ze God kunnen benaderen.

Ik heb wel gedacht van 'wat zou dit doen?' want er waren er wel een paar van wie dit niet hoefde. Die leerlingen hadden wel zoiets van: het mag wel, maar ik doe niet mee. Dat hoeft dan ook niet en die hoeven dan ook niet hun ogen dicht te doen ofzo. Je kunt leerlingen niet dwingen.

Bidden is wel de 'limit'. Als een leerling bijvoorbeeld vraagt of ik hem wil dopen dan doe ik dat niet. Dit is wel de grens. Ik wil ze vertellen van de hoop, van God en als ze meer willen dan zou ik ze doorsturen naar een kerk. Maar zoiets als bidden ontstaat dan spontaan. Ik gaf

het zelf aan omdat ik de ellende van het gesprek op een goede manier wilde afsluiten. En ik wist maar een manier. Ze wilden dan wel mee doen. Dat is ook wel echt een grens.

Hoe reageren leerlingen hierop?

Dat doen ze heel verschillend. Leerlingen die al iets voor God voelen die komen helemaal los en durven zich bloot te geven. Dat vind ik stoer want het is niet hip om daar voor uit te komen. Maar ik merk ook wel dat het veel aversie oproept. Leerlingen die binnenkomen en eerst gaan vloeken enzo. Die gaan er nooit wat mee doen. En je hebt natuurlijk een zwik leerlingen die het ondergaan en denken van 'het zal mijn tijd wel duren'. Maar als je het 'verhaal' ontstolt dan kan dat wel helpen om ze mee te krijgen. Vorig jaar had ik een NL meisje dat de bijbel niet wilde lezen, en die wil nu wel helemaal mee doen. De manier waarop je het brengt is wel heel belangrijk.

Het gebeurt ook wel dat leerlingen het niet snappen. Het blijft natuurlijk een lastig verhaal. Als je God de Vader, de Zoon en de HG probeert uit te leggen dan zie je bij bepaalde leerlingen het licht wel eens uitgaan. Maar doordat je meer ervaring krijgt zal het me niet zo snel meer gebeuren dat ik dingen uitleg waarvan ik weet dat ze niet overkomen.

Kent de docent een 'gouden moment'?

Ja, bijvoorbeeld pas met dat bidden. Er was een van die meisjes die voorstelde of ze zelf mocht bidden. En toen ging ze het 'onze Vader' bidden en daarna bad ze 'en of alle tranen die we hier hebben laten lopen, of U dat goed wil maken'.

Ik had pas een meisje die in de 1^e les al vertelde dat ze zelfmoord had proberen te plegen. En toen kon ik heel veel kwijt. Toen kwam er een ander meisje en die vertelde dat ze het 4x had geprobeerd en dat ze nu naar een kerk was gegaan en dat daar voor haar werd gebeden en dat ze nu lekker kon slapen. Leerlingen gaven elkaar antwoord. Dat is genieten en dan dank ik God.

Zijn er voorwaarden voor 'gouden momenten'?

Sfeer moet veilig zijn, geen achterbakse opmerkingen, dat ze gaan roddelen of lachen. Dat eis ik wel en dat gaat wel goed. Als dat niet gebeurt dan kap ik het af.

Kent de docent een 'zwart' moment?

Ja natuurlijk heb ik die ook. In sommige klassen lukt het bijna niet om iets kwijt te kunnen. Dan stuit je tegen een muur van: dit willen wij niet horen. Dat merk je dan aan alles. Aan onverschilligheid en dat ze er de gek mee steken.

Ervaaft de docent spanning tussen zijn wereld en die van de leerlingen?

Ik denk dat dit wel meevalt. Negatieve momenten zijn er, maar dat is inherent aan dat ze dingen anders beleven dan ik. Onze wereldbeelden liggen erg ver uiteen. Bijvoorbeeld ook op het thema van seksualiteit of God. Als ik bijvoorbeeld uitleg a.d.h.v. Bijbelteksten wat liefde is en ik krijg een reactie als: 'maar porno is toch ook liefde' dan denk ik: wat moet ik hier dan weer mee? Maar het grappige is dat leerlingen elkaar vaak antwoorden en dan hoef ik het niet altijd zelf op te lossen.

Ik voel de spanning niet altijd, maar op die momenten wel. Ik ga daar ook wel ontspannen mee om en accepteer ook wel dat hun wereld echt anders is dan de mijne. Daar word ik niet gespannen van maar ik zoek naar een manier om de brug te slaan. Ik probeer constant te zoeken naar waar ze zitten.